

LUNDS
UNIVERSITET

Socialhögskolan

Socialt arbete med barn och unga: SOL 067

Vårterminen 2005

PÅ EGNA BEN?

**EN KVALITATIV STUDIE OM GYMNASIEELEVERS
FRAMTIDSSYN**

Författare: Caroline Nilsson
Marie Hjersing

Handledare: David Wästerfors

Abstract

The purpose of this essay was to examine how young people who are about to graduate from high school define and value their future. We also wanted to see which emotions they associate with their future and what or who influences them in their choices in life.

The questions for our study were:

- What does it mean for these youths to become an adult?
- What images do they have of future education, profession and unemployment?
- What or who influences the picture they have of their future?
- What kind of attitude do they have towards the future?

We approached the research with a qualitative method and interviewed ten youths in high school. Our conclusion was that the youths had an ambivalent attitude towards becoming adults; it was scary and yet exciting. The youths had the impression that education was important in order to get a good job and to avoid unemployment. The youths felt a need for their work to be interesting, developing and to give them new experiences. The youths felt that they were in control of their decisions but at the same time their community influenced them. They had mixed feelings towards their future but in general they had a positive image of the future.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING	sid
FÖRORD	5
1. INLEDNING	6
1.1 PROBLEMFÖRMULERING	6
1.2 SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR	7
1.3 METOD OCH URVAL	7
1.3.1 Intervju som metod	7
1.3.2 Urval	9
1.3.3 Intervjumaterialets tillförlitlighet	10
1.3.4 Datakällor och källkritik	12
1.3.5 Etiska överväganden	13
1.3.6 Transkribering och analys av intervjumaterialet	13
1.4 FORTSATT FRAMSTÄLLNING	14
2. TIDIGARE FORSKNING OM SVENSKA UNGDOMARS SOCIALA VÄRLD	14
2.1 ARBETE OCH ARBETSLÖSHET	14
2.2 UTBILDNING	15
2.3 SYSSELSÄTTNING EFTER GYMNASIET	15
2.4 UNGDOMARS VÄRDERINGAR	17
2.5 KOMMENTARER TILL TIDIGARE FORSKNING	17
3. TEORETISKA UTGÅNGSPUNKTER	18
3.1 UTVECKLINGSPSYKOLOGI	18
3.1.1 Erik H. Erikson	18
3.1.2 Urie Bronfenbrenner	19
3.2 SOCIALPSYKOLOGI	20
3.2.1 Thomas Johansson	20
3.2.2 George Herbert Mead	20
3.2.3 Erving Goffman	21

4. REDOVISNING OCH ANALYS AV EMPIRIN	22
4.1 PRESENTATION AV INTERVJUPERSONERNA	22
4.2 UNGDOMARS AMBIVALENTA VÄG MOT VUXENLIVET	24
4.3 VIKTEN AV UTBILDNING	27
4.4 ARBETETS BETYDELSE	29
4.5 OMGIVNINGENS INFLYTANDE	33
4.6 MOTSTRIDIGA KÄNSLOR INFÖR FRAMTIDEN	37
5. AVSLUTNING	41
5.1 SAMMANFATTNING	41
5.2 SLUTDISKUSSION	43
6. KÄLLFÖRTECKNING	46
6.1 TRYCKTA KÄLLOR	46
6.2 ÖVRIGA KÄLLOR	47
BILAGA 1 Informationsblad till ungdomarna	48
BILAGA 2 Intervjuguide.....	49

FÖRORD

Vi vill framföra ett stort tack till de ungdomar som ville ställa upp och hjälpa oss i vårt uppsatsarbete genom att ge av sin tid och sina tankar. Er hjälp har varit mycket värdefull. Vi vill även tacka vår handledare David Wästerfors för stort engagemang och stöd. Din vägledning har varit ovärderlig. Vi är också tacksamma för den hjälp vi fick av Eric Hjersing med kopieringen av vår uppsats.

Avslutningsvis vill vi även rikta ett tack till varandra för ihärdigt arbete. Det har varit en stor trygghet och glädje att göra denna uppsats tillsammans då vi har kunnat ge varandra uppmuntran och stöd då vi haft motgångar.

Lund, maj 2005

Caroline Nilsson

Marie Hjersing

1. INLEDNING

1.1 PROBLEMFÖRMULERING

I dagens samhälle där tempot är högt, ställs det stora krav på individen och hennes kompetens. Detta är något vi själva upplevt då vi tog studenten och fortfarande upplever. Idag finns så många olika valmöjligheter och det är mycket att ta ställning till. Vad ska jag bli? Ska jag resa eller studera? Hur vill jag skapa mitt vuxenliv? Gör jag rätt val?

1990-talet präglades av en ekonomisk kris och som en följd av den, arbetslöshet och nedskärningar. En del grupper har varit särskilt utsatta, däribland ungdomar (Hyltén-Cavallius, 1999). Arbetslösheten slutade stiga vid mitten av 1990-talet och år 2010 når 40-talisterna sin pensionsålder, vilket medför att nya generationer får tillträde till arbetsmarknaden. Även om fler arbetstillfällen sannolikt skapas, ökar kraven på arbetstagarens utbildningsnivå. Lågutbildade kommer att få det allt svårare att komma in på arbetsmarknaden (Fürth et al, 2002). Ungdomar i förvärsarbete har minskat kraftigt. Detta beror på två omständigheter; de utbildar sig under längre tid samt att ungdomsarbetslösheten har ökat. Detta har resulterat att ungdomar som grupp har mycket sämre inkomster än andra åldersgrupper. Ovan nämnda förhållanden anses vara de som främst påverkar ungdomars livsvillkor (SOU 2001:54).

Ungdomstiden är idag längre än tidigare. Att etablera sig i vuxenlivet med allt vad det innebär, med arbete och familjebildning, sker allt senare i livet. Idag är etableringsåldern på arbetsmarknaden 25 år till skillnad från 20 år i början på 90-talet. Det finns större utrymme för att läsa längre, resa och "förverkliga" sig själv. Att ungdomarna senare kommer ut i arbetslivet anses ha positiva effekter. De är mer välinformerade och mer världsvana än tidigare generationer (UngdomsBarometern, 2004).

Dagens unga har tidigt fått lära sig att de själva måste ta ansvar för skapandet av sin framtid. De val vi gör vad gäller karriär och framtid visar vilka vi är. 80-talisterna är i regel uppväxta med en ekonomisk grundtrygghet vilket gör att pengar och lön inte upplevs som allt utan intresse och identitet styr också yrkesvalet (UngdomsBarometern, 2004).

Dagens unga lever i en värld full av valmöjligheter. Alla dessa valmöjligheter är för många positivt men de kan också innebära stress och förvirring. Ett stort ansvar läggs på individen

själv, ett ansvar som inte alltid är lätt att bära. Hur är det då att vara ung i dagens Sverige och blicka mot framtiden? Går ungdomarna in i vuxenvärlden med en positiv framtidstro eller är framtiden förenad med stress, ångest och svåra val?

1.2 SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR

Vårt syfte är att undersöka hur ungdomar som går sista året på gymnasiet definierar och värderar sin framtid, vilka känslor de förknippar med framtiden och vad eller vem som påverkar dem i deras livsval.

Syftet har genererat följande mer specifika frågeställningar:

- Vad innebär det för dessa ungdomar att bli vuxen?
- Vilka bilder har de av framtida utbildning, arbete och arbetslöshet?
- Vad eller vem påverkar framtidsbilderna enligt ungdomarna själva?
- Vad har de för inställning till framtiden?

1.3 METOD OCH URVAL

1.3.1 Intervju som metod

Den kvalitativa intervjun som forskningsmetod används bland annat för att försöka förstå resonemang och reaktioner hos människor. På en enkel fråga kan man få detaljerad information, både av det sagda ordet och av till exempel kroppsspråk och stämningar (Trost, 1997). Den kvantitativa metoden däremot mäter frekvenser och samband hos olika företeelser. Den svarar på frågor som hur ofta, hur många, hur länge m.m. (Starrin & Renck, 1996).

Inför detta arbete övervägde vi både kvantitativ och kvalitativ metod, men kom slutligen fram till att vi ville använda oss av en kvalitativ metod eftersom det var det bästa alternativet för vårt syfte. För oss är ungdomarnas tankar och känslor kring deras framtid det mest väsentliga. Vi var ute efter ett djup i intervjuerna som en kvantitativ metod inte kan ge. Denscombe tar i *Forsningshandboken* (2000) upp följande fördelar med den kvalitativa intervjun: både intervjuaren och den som blir intervjuad tillåts vara flexibla. Både frågor och svar kan förtydligas och utvecklas. Den information som framkommer byggs på den intervjuades åsikter och tankar. I en intervjusituation kan vi i princip direkt kontrollera med den intervjuade om vi uppfattat informationen korrekt vilket är positivt för validiteten. Det finns

förstås också nackdelar med kvalitativa intervjuer, såsom att man inte har någon högre grad av representativitet. Men som tidigare sagts är det inte representativitet vi har varit ute efter, utan en förståelse för hur gymnasieungdomar resonerar.

Vi är alltså medvetna om att den kvalitativa metoden även har tillkortakommanden. En intervjusituation är ett samspel mellan den som intervjuar och den som blir intervjuad. Medvetet eller omedvetet påverkar vi varandra, precis som i det dagliga livet (Trost, 1997). Vi påverkades på olika sätt av våra intervjupersoner, något som säkert i sin tur har påverkat våra intervjuer, hur de har sett ut och vad som har kommit fram. Vid vissa intervjuer upplevde vi till exempel att de intervjuades svar var en aning återhållna. Från en av intervjupersonerna fick vi till exempel till större delen korta svar som ”ja”, ”nej” och ”mm”. Vi fick svar på det vi frågade, men inte så mycket mer utöver det. Detta i sin tur fick oss att känna oss stressade och mer bundna till intervjuguiden. Det blev inte några naturliga följdfrågor, vilket resulterade i en intervju som inte innehöll så mycket nyanser. Hur detta kom sig vet vi inte, men en möjlighet som vi tänkte på var att den intervjuade gav oss de svar han eller hon trodde att vi förväntade oss eller så var han eller hon inte bekväm nog att öppna sig för oss. Andra intervjuer gick bättre då intervjupersonerna pratade fritt om sina tankar. Generellt sett upplevde vi att intervjupersonerna hade svårigheter att svara på allt för abstrakta eller stora frågor såsom ”Vad innebär det att vara vuxen”? Det kan ha varit sättet vi ställde frågan på som gjorde att intervjupersonerna inte förstod.

Även vi blev påverkade av de intervjuade på olika sätt. Vid vissa tillfällen då den intervjuade visade olust att prata om något eller markerade att han eller hon inte hade mer att säga lät vi det vara eftersom vi tyckte det var svårt att hantera. Kanske hade det att göra med samspelet intervjuare och intervjuperson emellan. I sådana situationer tvekade vi inför att fortsätta med vissa frågor, vilket gjorde att alla intervjuer kom att se olika ut. Vi upptäckte också hur stor betydelse våra personligheter och personkemi har haft för resultatet av våra intervjuer. Vid de tillfällen vi kände att våra personligheter stämde överens, upplevde vi att samtalen blev mycket mer levande och informativa.

Denscombe (2000) beskriver olika sätt att lägga upp intervjuer på. Ett av de sätt han tar upp är semistrukturerade intervjuer. Det innebär att intervjuaren har en färdig lista med ämnen eller teman som ska tas upp under intervjutillfället. Trots att en sådan intervju till viss del är styrd på förhand finns det även viss flexibilitet, till exempel vad gäller vilken ordningsföljd

frågorna kommer i och att intervjupersonen har utrymme att utveckla sina tankar och idéer (ibid). Den semistrukturerade intervjun passade till vår studie eftersom vi var intresserade av vissa specifika områden samtidigt som vi ville att intervjupersonen skulle få möjlighet att tänka och resonera fritt.

Denscombe (2000) påpekar att det finns en risk för att intervjuarna påverkar objektiviteten. Vi är medvetna att vi på ett sätt styrte våra intervjupersoner i intervjusituationen. Den på förhand utarbetade intervjuguiden gjorde oundvikligen att samtalet kom att handla om vissa teman, teman som vi ville veta mer om och som ingick i vår avgränsning. Vi försökte ändå hålla intervjun så öppen som möjligt med frågor som ”berätta om...”, ”beskriv...”, ”hur ser du på...”?

1.3.2 Urval

Vi har alltså valt att använda oss av kvalitativa intervjuer i vår undersökning och har intervjuat tio ungdomar som går sista året på gymnasiet. Den här avgränsningen har vi gjort för att dessa ungdomar är på väg ut i livet från en relativt trygg och förutbestämd skolvärld och förväntas ta ställning till sin framtid.

Det var inte helt lätt att få tag i ungdomar till vår intervjustudie. Vår ursprungliga tanke var att våra intervjupersoner skulle vara jämnt fördelade vad gäller kön och gymnasieprogram, studieförberedande eller yrkesförberedande. Detta för att få en större spridning. Denna idé fick vi omvärdera då vi märkte att det var svårt att få tag på ungdomar till studien. Vi valde därför att ta de ungdomar som anmälde sitt intresse oavsett bakgrund. Trots att vi inte lät urvalet bestämmas av faktorer som programval eller kön blev det ändå en viss spridning. Intervjugruppen bestod av sex flickor och fyra pojkar från både yrkes- och studieförberedande program. Vi valde att utgå från det som våra intervjupersoner har gemensamt – de är alla ungdomar i dagens samhälle och går sista året på gymnasiet.

Vår utgångspunkt när vi började studien var att få kontakt med ungdomarna via rektorer på deras skolor. Vi upplevde dock en viss frustration då responsen från skolorna dröjde. Eftersom tiden till uppsatsen var begränsad, var vi rädda för att lägga alla förhoppningar till skolorna och började därmed leta efter ungdomar i vår omgivning. Detta resulterade i att vi fick tag på hälften av ungdomarna via skolan och den resterande hälften via egna kontakter.

Vi kontaktade tre gymnasieskolor i en medelstor stad. Skolorna valdes inte ut av någon speciell anledning, utan vi började med dessa tre för att se om det fanns intresse för att hjälpa oss i vår studie. Hade inte responsen varit tillräcklig, hade vi kontaktat fler skolor. Vi tog kontakt med skolornas rektorer för att få deras tillstånd att komma i kontakt med intresserade elever. Vi kontaktade två lärare på två olika skolor i ovan nämnda stad som hade anmält sitt intresse. På den första skolan kom vi till klassen och berättade om vår studie. Vi skickade runt en lista som eleverna kunde skriva upp sig på om de var intresserade. På detta sätt fick vi tre intresserade ungdomar. På den andra skolan erbjöd sig läraren själv att prata med eleverna och återkom sedan med två ungdomar som var villiga att ställa upp. Vi fick slutligen tag på tio ungdomar som var villiga att hjälpa oss i vårt uppsatsarbete. Samtliga ungdomar fick innan intervjuerna ta del av ett informationsbrev (se bilaga 1).

Intervjuerna ägde rum på olika platser. Vi var tacksamma för att ungdomarna ställt upp och ville ta hänsyn till vad de tyckte angående val av plats. Det enda kravet vi hade var att det skulle vara ett relativt tyst ställe där vi inte blev avbrutna. I fem av intervjuerna var vi på Socialhögskolan. Tre ungdomar samtalande vi med på deras skola och två utfördes i deras lägenhet. Ungdomarna intervjuades en och en utifrån en semistrukturerad intervjuguide (se bilaga 2).

Som tidigare nämnts valde vi att bägge två deltaga i samtliga intervjuer. Detta eftersom vi ville få samma information inför analysarbetet. Vi upplevde också att vi hade ett stort stöd i varandra då tryggheten av att vara två gjorde oss mer avslappnade och säkra. I en intervjusituation är det mer information än vad som sägs som framkommer. Enligt vår mening är det lättare att uppfatta stämningar och kroppsspråk när man är två, då den ena kan koncentrera sig på det verbala och den andra även kan fokusera på det icke-verbala. Vi tyckte detta var viktigt för att få en nyanserad bild av personen, situationen och det som sagts.

1.3.3 Intervjumaterialets tillförlitlighet

Vad gäller validiteten och reliabiliteten i intervjuerna finns det många aspekter att belysa. Validitet, eller giltighet som det också kan kallas, innebär att man verkligen undersöker det som var tänkt (Trost, 1997). Då vi använde oss av intervjuer fanns det utrymme för att ställa de frågor vi ville ha svar på och vid behov förtydliga både frågor och svar. Ett sätt att öka validiteten i en studie är enligt Denscombe (2000) att se saker ur olika perspektiv och upprätthålla möjligheten att bekräfta resultaten. Det kan ske genom metodtriangulering som

innebär att bekräfta intervjudata med information från andra källor så som skriftliga källor och observationer. I denna studie har vi emellertid valt att enbart komplettera vårt intervjumaterial med tidigare forskning. Vi kan redovisa våra resultat, jämföra dem med befintlig forskning men någon slutlig sanning kan vi inte göra anspråk på.

Något som kan ha påverkat reliabiliteten, eller tillförlitligheten även kallad, är hur intervjutillfällena har sett ut. Vi valde att båda två närvara vid intervjuerna just för att båda skulle få samma information. Vid varje intervjutillfälle var en av oss samtalsledare medan den andre höll sig mer i bakgrunden och förde anteckningar och stöttade med kompletterande frågor. Genom att vara två upplevde vi att vi lättare kunde täcka de teman vi ville ha svar på. Att som ensam bli intervjuad av två personer kan upplevas som besvärligt då den intervjuade kan känna sig underlägsen (Trost, 1997). Vi vet inte om våra intervjupersoner kände sig underlägsna och om det påverkade intervjusituationen, men det finns ju en möjlighet att så var fallet. Vi försökte därmed skapa en öppen och bekväm atmosfär genom att sitta mer i en ring än mitt emot varandra.

Vid intervjutillfällena använde vi oss av bandspelare för att inte gå miste om information, något som kan ha präglat samtalen och påverkat resultatens tillförlitlighet. Vi upplevde visserligen inte att bandspelaren var ett hinder, men det kan vi inte med säkerhet säga. Bandspelare kan sannolikt tilldelas varierande betydelse; ibland dämpande för samtalet, ibland uppmuntrande. Vid en intervju fäste den intervjuade stor uppmärksamhet vid bandspelaren. Hon tittade mycket på bandspelaren under samtalsgången, men samtidigt verkade hon inte återhållen i sina svar.

Att skriva ut intervjuerna i fulltext är värdefullt eftersom att man genom utskriftsarbetet väcker samtalet till liv igen och materialet blir lättare att analysera (Denscombe, 2000). Dock är det tidskrävande. Även om det har tagit mycket tid att skriva ut alla intervjuer har det enligt vår åsikt varit värdefullt. Vi har på detta sätt fått med allt som sagts, vi kan i princip återuppleva samtalen och det har varit lättare för oss att plocka ut intressanta partier. Samtliga intervjuade samtyckte till att bli inspelade, men vi anser det ändå värt att beakta att det är en speciell situation de befunnit sig i. Efter varje intervju pratade vi om hur det kändes att bli intervjuad och inspelad. Samtliga av de intervjuade sade att de tyckte att det hade känts bra. Intervjupersonerna fick erbjudande om att ta del av den utskrift vi gjorde. Vi valde att göra så för att de skulle kunna revidera eller tillägga något så att vårt underlag skulle vara så korrekt

som möjligt. Alla utom två valde att läsa sina utskrifter och ingen valde att få ändringar gjorda.

1.3.4 Datakällor och källkritik

Vid val av litteratur till avsnittet tidigare forskning har vi försökt använda studier som inte ligger allt för långt tillbaka i tiden. Vi har velat presentera ny, aktuell fakta. Den tidigare forskning vi tagit med i studien ger en beskrivning av hur ungdomars situation ser ut idag. Det finns alltid fler nyanser än vad undersökningar och statistik kan visa. Vi hoppas, med hjälp av redan befintlig forskning och vår egen studie, kunna lyfta fram några av de nyanser som finns i ungdomarnas egna upplevelser om framtiden. Vad gäller böcker som behandlar teoretiska utgångspunkter och forskningsmetoder anser vi inte vara bundna till en viss tid.

En del av vårt material har hittats på Internet. Vi är medvetna om att det kan vara en otillförlitlig källa. Ofta har material som finns på Internet inte gått igenom samma typ av kvalitetskontroll som tryckt material då det kan vara svårt att fastställa bland annat upphovsman och trovärdighet (Denscombe, 2000). De Internetsidor vi använt oss av är pressmeddelande publicerade av staten. Även om statliga publikationer och officiell statistik oftast anses trovärdiga och objektiva är det viktigt att ha ett kritiskt förhållningssätt gällande till exempel eventuellt egenintresse och hur mätningarna gjorts (ibid). Vi tror inte att den Internetkälla vi använt oss av har någon vinst i att snedvrída fakta. Vi har också sett liknande resultat i annan litteratur och anser därför att de är tillräckligt tillförlitliga.

Som Denscombe (2000) påpekar kan det vara viktigt att reflektera över i vilket syfte och för vem en bok har skrivits. Vi har tittat på vilka uppdragsgivarna är, vem som har finansierat studien och vad syftet har varit. De undersökningar vi tagit del av har till största delen varit gjorda av statliga myndigheter. En undersökning har gjorts av ett fristående forskningsföretag med forskare vid universitet i Sverige. I de fall där vi har funnit utomstående finansierare till undersökningarna har vi tittat på vad deras syfte har varit. Vi har inte uppfattat att det finns några bakomliggande motiv utan syftet har varit att kartlägga ungdomars värderingar. Det är ändå viktigt att komma ihåg att den person som ligger bakom en studie eller bok är en person med egna åsikter och värderingar.

1.3.5 Etiska överväganden

Ungdomarnas medverkan i denna studie har varit helt frivillig. De blev informerade om att de kommer att vara anonyma. Ungdomarna fick, som framgått ovan, läsa igenom sina intervjuer; detta för att vi ville att ungdomarna skulle känna sig delaktiga och få se det material vi utgick ifrån i våra analyser. Genom att läsa igenom intervjuerna fick de möjlighet att ändra eller ta bort information som de av olika anledningar inte ville skulle vara med.

Att börja planera sin framtid och stå inför en tid av ovisshet kan medföra olika känslor såsom förväntan, förvirring, oro och frihet. Vi upplevde dock i våra intervjuer att framtiden inte var ett känsligt ämne att tala om och att intervjupersonerna hade lätt att tala om de känslor som väcktes, positiva som negativa. Även om vi utgick från att det inte är ett känsligt ämne var vi medvetna om att vi med våra frågor kanske kom att väcka tankar hos ungdomarna som för en del kan vara besvärligt att diskutera. I två intervjuer kom vi att beröra komplicerade familjeförhållanden. Vi vet inte om intervjupersonerna upplevde det som besvärligt, men vi kände ändå att vi inte ville gå in på ämnen som skulle kunna vara svåra för den intervjuade. För majoriteten upplevdes ämnet som positivt och stimulerande att tala om. Rickard, en av våra intervjupersoner, tyckte att det var bra att få prata igenom sina tankar och planer inför framtiden. Han menade att han fått en ”genomkörare”.

1.3.6 Transkribering och analys av intervjumaterialet

Efter varje intervju skrev vi ut de inspelade samtalen ordagrant. Det tog som sagt tid men samtidigt blev vi på detta sätt väl bekanta med materialet inför analysarbetet. När utskriftsarbetet var färdigt läste vi igenom intervjuerna flera gånger för att få en förståelse av det ungdomarna berättat. Utifrån våra frågeställningar och det insamlade materialet kunde vi urskilja vissa teman. Vi har velat visa de nyanser som kom fram vad gäller ungdomarnas uppfattningar om vad vuxenlivet innebär, arbete, studier, vad som påverkar dem och deras inställning till framtiden. När vi tolkat materialet har vi utgått från utskrifterna.

I redovisningen av den insamlade empirin har vi försökt använda ungdomarnas uttryckssätt så långt det varit möjligt. Då vi belyst våra teman med citat har vi behållit språket så som det var utan att göra korrigeringar för att på så sätt försöka spegla den ursprungliga innebörden. Det är viktigt att tänka på att när vi analyserat och tolkat materialet kan vi ha påverkat resultatet. Vi har aktivt valt ut citat från ungdomarna för att belysa våra teman.

Slutligen har vi kopplat samman våra resultat med tidigare forskning och de teoretiska utgångspunkter vi valt.

1.4 FORTSATT FRAMSTÄLLNING

I kapitel två beskriver vi den forskning som finns om svenska ungdomars sociala värld. Det gör vi för att läsaren ska få en bild av den värld och det samhälle ungdomarna växer upp i idag. Där presenterar vi också två studier som belyser ungdomars val och inställningar till framtiden. Vi tar i detta kapitel upp de områden som har varit aktuella för vårt arbete: arbetets betydelse, utbildning, sysselsättning efter gymnasiet och värderingar. I kapitel tre redovisar vi de teoretiska perspektiv vi valt att anlägga på vår studie; det utvecklingspsykologiska och det socialpsykologiska. I kapitel fyra presenterar och analyserar vi det insamlade materialet utifrån tidigare forskning och de teorier och begrepp vi valt. Uppsatsen avslutas i det femte kapitlet med sammanfattning och slutdiskussion.

2. TIDIGARE FORSKNING OM SVENSKA UNGDOMARS SOCIALA VÄRLD

2.1 ARBETE OCH ARBETSLÖSHET

Som tidigare nämnts präglades 1990-talet av hög arbetslöshet. Mot slutet av decenniet minskade den öppna arbetslösheten betydligt, främst genom statliga åtgärder. Trots det var över 170 000 arbetslösa i Sverige år 2000 (Socialstyrelsen, 2001).

Att arbeta anses av många som viktigt. Genom vårt arbete får vi vårt uppehälle, vi får lön. Utöver den ekonomiska aspekten kommer vi genom arbetet in i ett socialt sammanhang. För många är arbetet något som gör att de kan utvecklas och förverkligas som människor. Arbetslöshet blir då ett av de allvarligaste samhällsproblemen vi har, då den som drabbas riskerar att hamna utanför, inte bara ekonomiskt utan även socialt. Inom forskningen finns hypoteser om att arbetslösheten i sig förorsakar hälsoproblem men även att ha ett arbete kan medföra stress och påverka hälsan eftersom arbetsförhållandena idag har förändrats. Tekniken har förbättrats, vilket lett till att arbetsprocessen ser annorlunda ut och individen får större ansvar. Den ökade otryggheten på arbetsmarkanden, osäkra anställningsformer och höjd intensitet kan vara nog så stressande och negativt påverka välbefinnandet (Socialstyrelsen, 2001). Enligt Ungdomsstyrelsen (2000) är ungdomarnas situation på arbetsmarknaden ofta mer beroende av den rådande konjunkturen än de äldres. Eftersom unga saknar tillräcklig

arbetslivserfarenhet är de mer sårbara. Då arbetsmarknaden inte varit så ljus för unga har många tvingats studera under en allt längre tid.

2.2 UTBILDNING

Att ha lämplig utbildning blir viktigare för att klara den hårda konkurrensen som finns i arbetslivet och lågutbildade får allt sämre möjligheter. Kvinnor väljer i större utsträckning än män att läsa vidare på högskolan (Ungdomsstyrelsen, 2000).

Högskolorna har expanderat för att försörja arbetsmarknaden med välutbildad arbetskraft. Det finns idag ett stort intresse för högskolestudier i Sverige. En önskan är att nästan alla ska ha möjlighet att läsa vidare oavsett social tillhörighet. Trots försök till detta är det fortfarande så att ungdomar med föräldrar som själva har läst vidare efter gymnasiet i högre grad fortsätter att studera än ungdomar vars föräldrar inte gjorde det (ibid).

Allt fler börjar läsa på högskolan. Läsåret 2003/2004 började nästan 50 000 svenska ungdomar under 26 år att studera. Andelen kvinnor som väljer att studera på högskolenivå är 54,5 procent och andelen män är 40,5 procent. Skillnaderna mellan könen har olika förklaringar. Många traditionella ”kvinnoutbildningar” finns på högskolan till exempel sjuksköterskeutbildningen medan många utbildningar som män i högre grad väljer ligger på gymnasienivå. En annan förklaring till att kvinnor i högre grad läser vidare är att de får bättre betyg både i grund- och gymnasieskolan och det uppmuntrar till vidare studier (www.hsv.se, 2005). Hälften av avgångseleverna väljer att läsa vidare men få gör det direkt. Innan högre studier finns det ofta annat man vill hinna med såsom att resa eller jobba (Ungdomsbarometern, 2004).

2.3 SYSSELSÄTTNING EFTER GYMNASIET

Att bli vuxen tar idag längre tid eftersom det finns mer utrymme att prova sig fram. De val ungdomarna gör blir en fråga för den personliga utvecklingen och identiteten. Generellt sett visar valen av karriär och framtid vilka vi är. Dagens ungdomar lär sig tidigt att de själva ansvarar för sina handlingar och val. Det egna jaget prioriteras och ungdomarna har i stort sett total valfrihet när det gäller både vardagliga och mer avgörande val. Dagens unga förutsätts själva skapa sina liv på bästa sätt (Ungdomsbarometern, 2004).

Ungdomsstyrelsens studie *Ungdomars vägval* (2000) syftade till att ta reda på vad som påverkar ungdomars val, både före och efter gymnasiet. De presenterar en omfattande undersökning, utförd av SCB, som gjordes bland ungdomar födda 1978.¹ Av de ungdomar som valt att studera vidare hade en majoritet läst studieförberedande program på gymnasiet. De elever som gått yrkesförberedande program arbetade i större utsträckning. Ungdomar som avslutat ett yrkesförberedande program föredrog i en nära framtid yrkeserfarenhet och fast anställning. För ungdomar som gått studieförberedande program fanns ett större intresse för högre studier och internationella erfarenheter (Ungdomsstyrelsen, 2000).

År 2001 genomfördes studien *Dagens unga - morgondagens vuxna* av Thomas Fürth (2002) och fyra medarbetare. Den gjordes för att skapa en förståelse för vad de kallar morgondagens arbetskraft.² Av undersökningen framgick att ungdomarna har en positiv syn på framtiden. En majoritet upplever frihet och kontroll över den egna framtiden. De är väl medvetna om sin egen roll i samhället och om de möjligheter de har för att påverka sin egen och samhällets framtid. De flesta ser det som sin plikt att hjälpa till i samhället. I de ungas framtidsplaner ingår att se världen, träffa folk och ha kul och ofta ingår inga mer detaljerade planer än så. Efter gymnasiet planerar många att flytta till annan ort, jobba innan de läser vidare och resa runt. Hög lön är inte något som prioriteras särskilt högt. Pengar är enligt Fürth viktigt men ingen vill arbeta enbart för pengarnas skull. Dock skiljer sig 80-talisterna från 70-talisterna genom att pengar prioriteras (ibid).

För dagens ungdomar är utbildning viktigt och de vill i allmänhet ha en utbildning som både utvecklar personligheten och som är bra på arbetsmarknaden. I ovan nämnda studie fann man att knappt två av tre tror att det i framtiden kommer att bli omöjligt att få ett bra jobb utan högskoleutbildning. Denna tanke är något som även syntes när ungdomarna valde in till gymnasiet. Ett skäl till att välja ett studieförberedande program var att det skulle ge många valmöjligheter för framtiden. Så tyckte även många av dem som valde yrkesförberedande program. De grundade ofta sitt gymnasieval på intressen eller utbildning till ett specifikt yrke. Bland dem som väljer att studera vidare efter gymnasiet ville många hålla alla dörrar öppna och få så många framtida möjligheter som möjligt till en bra anställning (Fürth et al, 2002).

¹ 6566 ungdomar från hela Sverige besvarade en enkät som handlade om arbete, attityder till arbete, vad som var viktigt inför framtiden, boende och flyttning.

² Undersökningen omfattade 1900 gymnasieungdomar från olika delar av landet som gick sista året i gymnasiet. Undersökningen fördelades ungefär lika mellan män och kvinnor och mellan yrkesförberedande och studieförberedande program.

Fürth menar att dagens ungdomar verkar vara ovilliga att lägga ner sin själ i arbetet. Samtidigt vill de att arbetet ska vara intressant. Idag studerar allt fler det som de anser vara intressant och spännande. Allt färre studerar för en viss karriär. De blir lätt uttråkade och kommer antagligen hoppa från jobb till jobb, enligt Fürth. Jämfört med andra generationer är 80-talisterna starkt antiauktoritära och självständiga. De har högre krav på fler möjligheter och ökad flexibilitet (Fürth et al, 2002).

2.4 UNGDOMARS VÄRDERINGAR

Ungdomsgenerationens grundläggande värderingar har varit relativt stabila över tid. De förändringar som skett är minskningar av så kallade kollektivistiska värden så som världsfred och landets säkerhet, samtidigt som så kallade individualistiska värden som självförverkligande och ett behagligt liv blivit viktigare. Socialisationsforskarna anser att grundläggande värderingar skapas i barndomen genom sociala inlärningsprocesser i familjen (Oscarsson, 2002). Fürth (2002) menar att vi är barn av vår tid. Olika generationer har präglats av olika värderingar. Vilka värderingar den vuxna personen kommer att få beror i stor utsträckning på hur samhället sett ut när just den generationen växte upp och hur ens föräldrars värderingar ser ut. Det finns grundläggande värderingar som en person oftast har med sig genom hela livet. Utöver det finns det ytliga värderingar som åsikter, trender och attityder. Dessa förändras lättare (ibid).

2.5 KOMMENTARER TILL TIDIGARE FORSKNING

Vår studie, till skillnad från ovan presenterade undersökningar, är kvalitativ. Vi har sett att det finns många nyanser när det till exempel handlar om vad ett arbete ska ge, hur man ser på framtiden etc. Vi har sett att ungdomarna i hög grad påverkas av de förutsättningar som finns i samhället, till exempel arbetslöshet. Andelen som läst yrkesförberedande program på gymnasiet var inte stor i vår studie, men vi tycker oss ändå kunna se, precis som ungdomsstyrelsen, en tendens att de som gått studieförberedande program i högre grad ser det som självklart att läsa vidare på högskola eller universitet. Fürth menar att en majoritet upplever frihet och kontroll över den egna framtiden och att de har en positiv syn på framtiden. Vi skulle vilja påstå att det är mer komplicerat och nyanserat än så. Frihet medför även krav och ansvar. Även om våra resultat många gånger liknar tidigare forskning vill vi i vår uppsats betona hur resonemangen går bland dagens unga.

3. TEORETISKA UTGÅNGSPUNKTER

Vi har valt nedanstående teoretiska utgångspunkter eftersom vi anser att de på ett bra sätt beskriver individens utveckling och hur hon påverkas och formas av omvärlden. Vi kommer i analysdelen med hjälp av följande begrepp, som förklaras mer ingående i kapitlet nedan, att skapa förståelse för ungdomarnas berättelser; identitet, den generaliserande andre, ”me” och ”I”, roller, mikro-, makro- och så kallad exonivå. Mesonivån kommer inte att behandlas i analysdelen.

3.1 UTVECKLINGSPSYKOLOGI

Utvecklingspsykologin, som behandlar hela livsloppet, använder psykologisk kunskap för att klarlägga förändringar i individernas beteenden och upplevelser med stigande ålder (Carlsson, 1985).

3.1.1 Erik H. Erikson

Erik H. Erikson, psykoanalytiker och forskare, ansåg enligt Hwang & Nilsson (1996) att människans utveckling är styrd av omedvetna drifter och motiv. Den biologiska naturen framtvingar vissa utvecklingslinjer för människan. Till skillnad från Freud, som ansåg att ett barns utveckling avslutades vid puberteten, menade Erikson att utvecklingen omfattar hela livet och han delade in livet i åtta utvecklingsfaser. Erikson menar att varje utvecklingssteg innehåller personliga, kroppsliga och sociala aspekter som tillsammans bildar en helhet. Dessa faser kännetecknas av en speciell konflikt eller kris som måste lösas och som leder till att personligheten formas på olika sätt (ibid). Ordet kris betyder i detta sammanhang inte katastrof utan är en kritisk period som ses som en möjlig vändpunkt där det både finns ökade möjligheter och ökad sårbarhet (Erikson, 1981).

Erikson menade att den allra första känslan av identitet uppstår ur det första mötet mellan mor och spädbarn (Erikson, 1981). Grunden till vår identitet kommer alltså från de erfarenheter vi tidigt tar till oss och den fortsätter att utvecklas allt eftersom vi blir äldre. Under puberteten, 12-20 år, ställs individen inför något som Erikson kallar identitet kontra identitetsförvirring. Under denna utvecklingsfas står ungdomen inför en kris som handlar om att ta reda på vem man är och vem man skulle kunna vara. Områden som sexuell identitet, yrkesidentitet och personlig identitet är viktigt att fundera över. Om denna kris löses på ett tillfredställande sätt innebär det att tonåringen kan tillgodogöra sig sina erfarenheter från tidigare faser, det som

utgör grunden för den vuxna identiteten. Tonåringen får då en stabil helhetsbild av sig själv. Om tonåringen inte lyckas hitta en lösning till denna konflikt finns det en risk att detta medför en splittrad identitet. Denna splittrade identitet kan resultera i att tonåringen blir deprimerad eller gör revolt. Det kan till och med leda till att ungdomen överdrivet försöker anpassa sig till omgivningen (Hwang & Nilsson, 1996).

Erikson menar att ungdomstiden kan uppfattas som ett psykosocialt moratorium, en period då de unga kan prova olika roller och åsikter vad gäller sexuell och intellektuell mognad. Idag befinner sig ungdomarna under allt längre tid i ett gränsland till vuxenlivet och behöver tid att tänka igenom vad de vill (Smith, 2000).

3.1.2 Urie Bronfenbrenner

Urie Bronfenbrenner, amerikansk forskare och barn- och utvecklingspsykolog, har utarbetat en utvecklingsekologisk modell som handlar om mänsklig utveckling. Den skapades enligt Andersson, G (2002) för att uppväga den tidens utvecklingspsykologi där man såg individen som något utanför sitt sammanhang. Bronfenbrenner ville visa att individer utvecklas i samspelet mellan individ och miljö. Den utvecklingsekologiska teorin lägger tyngdpunkten på barns utveckling och på omgivningens påverkan. Trots denna fokusering på barn betonar Bronfenbrenner att utveckling är något som pågår hela livet och att teorin därför kan appliceras under hela livsloppet (ibid). Bronfenbrenner beskriver den miljö som omger oss som system på olika nivåer; mikro-, meso-, exo-, och makronivåer. Hans modell kan enligt Andersson, B-E (1986) beskrivas som en cirkel innehållande flera andra cirklar, där individen befinner sig i mitten. Runt om individen, i dess närmiljöer, finner man familj, grannskap, kamratgrupp, fritidsmiljö och skola som alla interagerar i direkt samspel med varandra (ibid). Bronfenbrenner menar att en individs utveckling påverkas av andra individers aktiviteter, antingen med individens medverkan eller i hennes närvaro. Att vara involverad i eller utsättas för andra människors aktiviteter inspirerar ofta individen att göra liknande saker. Denna interaktion sker ansikte mot ansikte. Miljön där detta äger rum kallas för ett mikrosystem. En individ kan ingå i flera mikrosystem samtidigt. Mikrosystemen kan också interagera med varandra, vilket sker i mesosystemet. Ett mesosystem är ett system som består av olika mikrosystem. Den formas eller utvidgas när en person rör sig i en ny miljö. Efter mesosystemet kommer exosystemet som syftar till en eller flera miljöer där individen inte är en aktiv deltagare utan där händelser uppstår som påverkar det som händer i den miljön där individen befinner sig i (Bronfenbrenner, 1979). Denna så kallade exonivå innefattar

arbetslivet, massmedia, myndigheter, informella sociala nätverk, kultur- och fritidsinstitutioner etc. (Andersson, B-E, 1986). Makrosystemet, som är ett abstrakt system, utgörs av institutioner, ideologier och värderingar som präglar hela samhället (Lagerberg & Sundelin, 2003). Det utgörs av kulturella, sociala, utbildningsmässiga, ekonomiska, legala och politiska system. Det omsluter alla de andra systemen och genomsyrar hela samhället och dess individer (Bronfenbrenner, 1979).

3.2 SOCIALPSYKOLOGI

Socialpsykologin går ut på att förklara och förstå samspelet mellan individens tankar, känslor och beteende och det omgivande samhället (Johansson, 1996).

3.2.1 Thomas Johansson

I sin bok *Bilder av självet – vardagslivets förändring i det senmoderna samhället* (2002) reflekterar Thomas Johansson över arbetets status och betydelse i välfärdssamhället och hur det påverkar identiteten. Vårt arbetsliv präglas allt mer av flexibilitet. Individen måste ha en förmåga att snabbt anpassa sig till nya situationer. Ett sådant samhälle gynnar de välutbildade och starka, medan andra riskerar att stötas ut. Flexibilitet har olika betydelse för olika människor. För en del innebär det valfrihet och självförverkligande och för andra otrygghet, rotlöshet och utanförskap. Människan tillbringar en stor del av sin tid till att arbeta. De som arbetar socialiseras in i sitt arbete genom att lära sig rutiner och arbetsuppgifter. På så sätt bidrar arbetet till att forma självet. Att arbetet blir mer flexibelt innebär kanske att människor inte kommer att arbeta på samma ställe hela livet och man skaffar sig flera yrkesidentiteter. Tidigare baserades identiteten på den kollektiva synen. Idag är den mer individuellt baserad, vilket har gett en ökad press på oss själva samt en ökad självmedvetenhet. Johansson menar att framgång har blivit mycket viktigt för individen och det är av betydelse för henne att framstå som en lyckad person på alla plan. Kravet på att arbetet ska betyda någonting och ge nya upplevelser ökar. Även om det är ett samhälleligt antagande att alla vill förverkliga sig själva och ha en meningsfull tillvaro, gäller det långt ifrån alla, menar Johansson. Trots att vi är på väg mot ett allt mer flexibelt och självständigt arbetsliv har den konkreta platsen för arbetet ändå en stor betydelse för människors identitetsskapande (ibid).

3.2.2 George Herbert Mead

Mead, amerikansk socialpsykolog och filosof, menar enligt Johansson (1996) att för att det överhuvudtaget ska kunna bildas ett jag och ett medvetande är interaktionen med

omgivningen en förutsättning. Människan är inte, hon blir till. Hon konstruerar aktivt det egna självet. Människans förmåga att se sig själv genom andras ögon utgör den viktigaste förutsättningen för identitetsskapandet, något som Mead kallar den generaliserande andre (ibid). Med det menar han normer i samhället, attityder, värden och regler som kommer till uttryck genom olika grupper i samhället. Det finns inte bara en generaliserande andre utan det finns flera (Mead, 1970). Förmågan att kunna se sig själv utifrån den generaliserande andre är viktig för individens "själv". Precis som det finns många olika generaliserande andra har vi många olika "själv" (Ritzer, 1996). Exempel på generaliserande andre sås om vi ser det kan vara familj, vänner och skola.

Människans personlighet kan delas upp i två beståndsdelar; "I" och "me". "I" är individens direkta respons till andra i sin omgivning. "I" är en oförutsägbar, oberäknelig och kreativ del av självet. "Me" står för den generaliserande andres attityder och åsikter som individen införlivat med sig själv. Vi består av en blandning mellan "I" och "me". Det är två separata delar och tillsammans bildar de en helhet, vår identitet. Vi måste ha en viss grad av "me" för att leva bekvämt i vår sociala omgivning. Det sätt på vilket en person agerar är beroende av att han tar in attityder av andra i gruppen. Samtidigt är det "I" som gör att sociala förändringar är möjliga. Det är genom "me" som samhället dominerar individen. Mead definierar det som en slags social kontroll som "me" utövar över "I" (Mead, 1970).

3.2.3 Erving Goffman

Goffman, amerikansk sociolog, skriver om hur människor på olika sätt upprätthåller en social identitet genom att aktivt konstruera en personlig fasad. Med andra ord styr hon sitt handlande för att omgivningen ska uppfatta henne på ett speciellt sätt. Upprättandet av olika roller är en viktig del i det sociala samspelet (Goffman, 1959). Antagandet inom rollteorin är att vi människor ofta har flera roller av olika karaktär. Antingen kan man tro på sin roll eller kan man ha en mer cynisk inställning till rollen. Johansson beskriver i *Socialpsykologi och modernitet* (1996) att enligt Goffman har vi både mänskliga jag och sociala fasader. Fasaderna används till att dölja en del andra, ofta sämre, förehavanden. Vi hyfsar till vårt beteende innan vi ska, som Goffman uttrycker det, "framträda på scenen". De olika rollerna integreras sedan till en övergripande självuppfattning (ibid). Roller går bara att definiera utifrån relationer och bör ses i sitt sammanhang. Genom att andra reagerar på våra roller påverkas vår bild av oss själva. Roller uppkommer från förväntningar – våra egna och andras. Med en roll tillkommer även andra förväntningar; till exempel rollen pappa förväntas kanske

även vara familjeförsörjare. Hur vi ser på våra roller påverkar hur vi klarar att hantera förändringar. Det finns olika sätt på vilka roller är oförenliga. Om olika roller hos en och samma person inte går ihop sker en *konflikt mellan roller*. *Intra-rollkonflikt* däremot uppkommer då olika människors uppfattning om en och samma roll inte stämmer överens. *Rollosäkerhet* uppstår när vi inte riktigt vet vad en roll kräver av oss (Payne, 2002). Om man på ett bra sätt klarar av att hålla en rolldistans, har man en stor förmåga att kunna urskilja sina olika roller. Det ger en god social skicklighet. Går det inte att skilja mellan rollen och jaget kan man bli betraktad som socialt förvirrad (Johansson, 1996).

Ovanstående teorier har vi använt för att belysa uppsatsens empiri och vi kommer därför att återvända till nyckelbegreppen under analysen. I vissa bemärkelser motsäger de varandra; socialpsykologin ger till exempel inte samma bild av människan som utvecklingspsykologin. Vi har dock valt att inte närmare undersöka den skiljelinje utan istället placera de intervjuade ungdomarna i centrum. Även om de har olika utgångspunkter kan dessa teorier tillsammans ge en förståelse för ungdomarnas värld.

4. REDOVISNING OCH ANALYS AV EMPIRIN

Efter en kort presentation av våra intervjupersoner, där vi vill ge läsaren en bild av de vi intervjuat för vår studie, kommer vi att redovisa resultatet av intervjuerna. Vi gör det i form av olika teman som vi kunnat urskilja under bearbetningen av empirin. Varje temaavsnitt avslutas med att vi diskuterar och analyserar hur dessa teman kan förstås med hjälp av teoriavsnittets begrepp.

4.1 PRESENTATION AV INTERVJUPERSONERNA

Intervjupersonerna nämns inte vid sina riktiga namn och uppgifter om orter har tagits bort för att garantera anonymiteten. I presentationen av intervjupersonerna utgår vi från den information vi fått från ungdomarna själva under intervjun.

Rickard är 18 år gammal och går naturvetenskapliga programmet. Han bor tillsammans med båda sina föräldrar och ett yngre syskon. Han har även ett äldre syskon som inte bor hemma. Rickard har tänkt ta ledigt från studier i ett år för att jobba och ska sedan studera.

Anna är 18 år gammal och går samhällsvetenskapliga programmet med ekonomisk inriktning. Hon bor tillsammans med sin mamma, styvfar och två yngre syskon. Hon har ytterligare två

yngre syskon som bor hos pappan. Efter studenten hoppas Anna på att komma in på universitetet. Om det inte går vet hon inte vad hon ska göra.

Erik är 20 år gammal och går på ett industri- och teknikprogram knutet till en arbetsplats. Han bor tillsammans med båda sina föräldrar och ett yngre syskon. Efter studenten har han tänkt jobba i ett år och sedan resa. Erik har tankar på att läsa vidare.

Patrik är 19 år gammal och går samhällsvetenskapliga programmet med inriktning samhälle. Han bor med båda sina föräldrar och har tre äldre syskon som inte bor hemma. Efter studenten ska han läsa vidare.

Maria är 18 år gammal och går samhällsvetenskapligt program med inriktning samhälle. Hon bor med sin mamma och har ett äldre syskon som bor med pappan. Efter studenten ska hon studera.

Emma är 19 år gammal och går samhällsvetenskapliga programmet med inriktning ekonomi. Hon bor med båda sina föräldrar och tre yngre syskon. Efter studenten ska Emma åka utomlands och jobba i ett år, sedan följer universitetsstudier.

Johan är 18 år gammal och går samhällsvetenskapliga programmet med inriktning samhälle. Han bor med sin mormor då hans föräldrar och två yngre syskon bor i Afrika, där de kommer ifrån. Han har ytterligare ett yngre syskon som bor i samma stad men inte under samma tak. Efter studenten har han tänkt jobba ett tag, kanske läsa Komvux och sedan söka in till universitet.

Sara är 19 år gammal och går samhällsvetenskapligt program med inriktning språk. Hon bor med båda sina föräldrar och ett yngre syskon. Sara ska läsa vidare efter studenten.

Karin är 21 år gammal och går livsmedelsprogrammet. Hon bor med sin mamma, styvfar och flera syskon. Efter studenten hoppas hon hitta ett jobb men har sökt kurser på universitetet för att ha något att göra till dess.

Eva är 18 år gammal och går livsmedelsprogrammet. Hon bor med sin mamma och tre yngre syskon. Ibland bor hon hos pappan. Eva vill efter studenten gå ett års praktik för att sedan kunna studera vidare.

4.2 UNGDOMARNAS AMBIVALENTA VÄG MOT VUXENLIVET

Att definiera vad det innebär att vara vuxen visade sig inte vara helt lätt för våra intervjupersoner. För vissa innebär vuxenlivet att ta ansvar, ta hand om sig själv och veta vad man vill. Erik menar att vara vuxen innebär att man tar ansvar för vad man gör. Han säger att man i och för sig har ett ansvar även som ung, men då har man rätt att göra fel och lära sig av det. Han upplever att det är skrämmande att stå inför ett sådant ansvarstagande och vet inte riktigt hur det ska gå till, men tänker att det kommer nog att bli bra. Erik tror aldrig att han kommer att se sig själv som vuxen. Eva tycker att ett steg in i vuxenlivet är att ta ansvar för sig själv och för dem som finns runtomkring en. Det finns mycket krav på en när man är vuxen, menar hon. Även Johan förknippar begreppet vuxen med ansvarstagande men också med att bli mindre beroende av sina föräldrar och göra viktiga val:

Vuxen...? Mm... man har ansvar för sina valmöjligheter. Det är väl egentligen det, att man har fritt ansvar för sina valmöjligheter och ja, man tar ansvar för det man gör och liksom står på egna ben, det tycker jag också liksom är väldigt viktigt för en vuxen person att man kan stå på egna ben. Att man heller inte är alltför beroende av sina föräldrar... det är också... att man kan liksom klara sig utan sina föräldrar... det är egentligen då man är vuxen faktiskt. Tidigare har det kanske inte varit ska vi se... lika viktiga saker eller val jag har behövt göra men nu känns det som att det är val som avgör min framtid mer eller mindre och ja... det är väldigt viktiga val liksom så då ja... det är liksom det. (Johan, 18 år).

För andra intervjupersoner innebär att vara vuxen mer konkreta saker som att flytta hemifrån och börja jobba. När Rickard tänker på begreppet vuxen associerar han till ansvar, främst inom hushållet:

Marie: Vad är att vara vuxen för dig?

Rickard: Alltså mycket ansvar är det väl mest då. Mycket ansvar. Det är, alltså, man har ju ansvar som 18-åring också men inte lika mycket. Så... om man är vuxen ska man hålla koll på en massa grejor. Man ska till exempel städa, laga mat, tvätta eller bla bla bla. Sånt kan man ju hjälpa till med hemma (när man inte är vuxen, vår anm.), men har ju inte huvudansvaret för det. (Rickard, 18 år).

Också för Maria innebär vuxenlivet praktiska förändringar så som att flytta hemifrån, skaffa ett mer krävande jobb och tjäna pengar, ta körkort och flytta ihop med sin pojkvän. Hon

menar att det har mycket med relationen till föräldrarna att göra. Hon ser sig som vuxen när hon kan umgås med sin mamma bara för att umgås och inte för att be om hjälp.

Det var svårt för intervjupersonerna att sätta en gräns för när man är vuxen. Vi fick olika förslag på exakt *när* man är vuxen. Många nämnde 18 år som en gräns då samhället ser en som vuxen, men de flesta höll inte med om det. Johan menar att det nog inte finns någon direkt gräns då man är vuxen. Det har inte så mycket med åldern att göra, utan mer om hur ens liv ser ut och vilket ansvar man tar. Sara uttrycker liknande tankar och säger att 18 "bara är ett nummer". Vuxen är man när man själv känner sig vuxen, har kommit underfund med vad man vill och är trygg i sig själv. Sara säger att hon förhoppningsvis är vuxen om ett tag:

Det är klart man känner sig vuxen ju, alltså jag menar... jag är ju inget barn men... samtidigt är man ju lite osäker och... barnslig på det viset att egentligen...när man är ute och reser vill man ju hem till mamma...och så här så... (Sara, 19 år).

Även Karin, som är ett par år äldre än de andra intervjupersonerna, tycker att det är svårt att definiera ordet vuxen:

Caroline: När ser du dig själv som vuxen?

Karin: Eh, vet inte, det är svårt att definiera när man är vuxen eller inte. Det beror ju helt och hållet på... Enligt staten är man ju vuxen när man är 18 men det tycker jag inte. Verkligen inte. Jag vet inte om jag tycker att jag är vuxen än men... (Karin, 21 år).

Emma vet inte heller vad vuxenlivet innebär och menar att hon fortfarande inte känner sig vuxen men "kanske blir man det när man flyttar hemifrån och börjar ta hand om sig själv". Hon är inte riktigt säker:

... men jag vet inte alltså jag... jag kallar mig för ungdom liksom, jag kallar mig för tjej, inte för kvinna liksom, det känns för stort liksom. Så att... jag menar när man är upp emot såhär 23-24 då måste man ju vara vuxen. (Emma, 19 år).

Att vara på väg in i vuxenlivet väcker många olika tankar och känslor. Rickard känner att han börjar komma in ordentligt i vuxenlivet nu när han snart tar studenten. Han upplever det som skrämmande eftersom det är en ny erfarenhet, med främmande saker som händer. Samtidigt som det är skrämmande tycker han ändå det känns spännande eftersom det är en ny utmaning. Han känner att han ibland står med "en fot i vuxenvärlden och en fot i ungdomsvärlden". Ibland vill han känna sig viktig i samhället och ibland bara ta det lugnt. Eva däremot har sett

sig som vuxen rätt så länge, mycket på grund av att hon fått ta hand om småsyskon ända sedan hon var liten. Johan känner sig också vuxen. Han har bott långt ifrån sina föräldrar under hela gymnasietiden och säger att det nog är det som gör att han känner sig vuxen. Han känner sig ganska "liksom stabil".

Vi anser att ungdomarna nu står vid ett vägskäl. De är på väg ut i vuxenlivet från gymnasieskolans trygga värld. En ny värld väntar dem, full av osäkerhet och egenansvar, men även av möjligheter. Ser man på ungdomarna utifrån Goffmans teori kan man se att de under många år har haft relativt stabila roller. En roll har varit rollen som gymnasieelev och ungdom. Det har inneburit en trygghet att i tre år veta vad man ska göra varje dag. Nu är de på väg in i en annan roll som de inte riktigt vet vad det är och vad den kommer att innebära. För vissa är det att börja jobba, för andra är det att bli student och för någon kanske det är att bli arbetslös. Som framgått ovan var det inte helt lätt för ungdomarna att definiera vad det innebär att vara vuxen. Det är en ny roll för dem som de kanske inte riktigt vet hur de ska hantera, de vet heller inte vad som förväntas av dem. Rickard belyser det på ett bra sätt då han tillskriver den nya rollen både positiva och negativa egenskaper. Av Saras beskrivning tycker vi oss kunna se en osäkerhet inför att bli vuxen. Hon verkar vilja vara vuxen men verkar samtidigt inte riktigt redo för lämna den trygga roll som hon har i att vara ungdom. En sådan här rollosäkerhet som Sara visar återfinns hos flera av våra intervjupersoner. Goffman menar att de roller vi har uppkommer från förväntningar i omgivningen. En ungdom förväntas till exempel inte ta alltför mycket ansvar. De tillåts prova sig fram för att komma underfund med vad de vill.

Om vi istället använder Eriksons vokabulär kan vi kalla denna period för ett psykosocialt moratorium. Ungdomarna befinner sig nu i "identitetsförvirringsstadiet". De ska ta reda på vilka de är och efter vad som framkommit ur vårt material finns vissa svårigheter gällande detta. De känner sig vuxna på vissa sätt men absolut inte på andra. Med rollen som vuxen tillkommer även andra förväntningar som till exempel ansvar och beslutsfattande. Ungdomarna vet inte riktigt om de vill och om de är redo att ta detta ansvar och fatta viktiga beslut. Det är både lockande och skrämmande på samma gång. De målar själva upp en bild av ambivalens vilket vi tolkar som att de just nu befinner sig mitt i sitt identitetsskapande och kanske är lite förvirrade och osäkra inför att ta på sig rollen som vuxen.

Vi tänker oss att ungdomar möter denna identitetsförvirring vid olika tidpunkter. Vi tror att samtidigt som vi har egenskaper inom oss som styr vår utveckling, påverkar yttre faktorer. Eva och Johan upplever sig redan som relativt vuxna. Eva har tagit hand om sina småsyskon och Johan har bott långt ifrån sina föräldrar de senaste åren. Kanske har det gjort att de kommit igenom sin identitetskris tidigare än de övriga ungdomarna och gått in i nästa utvecklingsfas.

4.3 VIKTEN AV UTBILDNING

Nästan alla intervjupersonerna ser det som ett måste att läsa vidare efter gymnasiet för att få, vad de säger, ett bra och välbetalt jobb. Andra tycker att det är upp till var och en vad man känner för. En del av intervjupersonerna sade att de tänkte mycket och ofta på om deras betyg skulle räcka till fortsatta studier och på hur framtiden kommer att se ut. Hur de ska komma in på universitetet är något som de flesta tänker på. De är väl insatta i vilka betyg de behöver ha för att komma in på en viss utbildning m.m. Sara uttrycker sig så här på frågan hur hon rent allmänt ser på att läsa vidare:

Jag tror att det är ett måste om man vill ha ett bra jobb som man trivs med... Nä det är fel att säga... men om man vill ha ett bra och hyfsat betalt jobb så måste du läsa vidare... så tycker jag samhället ser ut idag i alla fall. (Sara, 19 år).

De som valde att läsa på ett studieförberedande program hade redan inför gymnasievalet planer på högre studier. För dem som istället gick yrkesförberedande program var det inte lika självklart. De gav en mer nyanserad bild. Sara tänkte inför gymnasievalet att eftersom hon inte alls hade en aning om vad hon ville bli så ville hon välja ett studieförberedande program som var "brett". Det blev då samhällsvetenskapligt program med språklig inriktning. För Sara har det alltid varit en självklarhet att läsa vidare. Visst finns det de som klarar sig utan utbildning men hon kan själv inte tänka sig att jobba på till exempel ICA:

Caroline: Så det är en självklarhet för dig att studera vidare?

Sara: Mm det är det, har alltid varit det... Det finns ju så klart uppstickare här och var som inte alls har någon utbildning och ändå kommer jätte långt så man kan ju inte dra alla över en kam, men generellt sett så bör du idag ha någon form av högskoleutbildning. Men det finns många som inte har det och som trivs bra med sina jobb ändå, de får man ju också respektera. Jag menar det är ju trevligt för dem alltså men jag känner... sen känner jag att jag mina mål är liksom att bli någonting alltså bli utbildad. Jag skulle inte kunna trivas med att inte ha någon form av utbildning utan... (Sara 19 år)

Även Johan valde att läsa samhällsprogrammet på gymnasiet. Både för att han var intresserad av det och för att det var en bred linje och för att han inte visste vad han ville bli. Han säger att han alltid vetat att han kommer att läsa vidare. Han vill specialisera sig för att kunna jobba med det han vill. Johan tror att det är ganska viktigt att läsa vidare efter gymnasiet. Det är den bilden han fått av kompisar, föräldrar och media. Man måste läsa vidare om man ska bli någon eller något. Patrik, som säger att han aldrig haft någon annan tanke än att han ska plugga vidare efter gymnasiet, uttrycker sig så här om att läsa vidare:

Alltså jag tycker självklart det är bra om folk läser vidare men sen så det är väl lite så här att ja, man ska läsa vidare bara för att få ett jobb och då blir det att alla läser vidare och då måste man läsa ännu mer, så då känns det som om man är tvingad till det på många sätt, faktiskt...//...det är en lyx man har att läsa vidare när det är gratis och allting... och man lär sig ju ändå en hel del faktiskt. (Patrik 19 år).

Även Emma säger att det är viktigt för henne att läsa vidare. För det första tycker hon det är kul att lära sig nya saker och så tror hon att man blir ”ganska slapp” om man inte läser vidare efter gymnasiet. För det andra tror hon att man får bättre möjligheter sedan när man blir äldre om man har läst vidare. Även studentlivet lockar Emma.

Karin som valde ett yrkesförberedande program vill egentligen inte läsa vidare. Allra helst vill hon jobba med det hon är utbildad till men hon har sökt kurser på universitetet för att klara av det ekonomiska och för att få en sysselsättning till hösten. Även om Karin säger att hon inte vill läsa vidare nu, berättar hon om en dröm att läsa till lärare på livsmedelsprogrammet i framtiden. Hon tror att hon skulle klara av det lite bättre senare i livet. Nu är hon alltför skoltrött. Även Eva valde att gå ett yrkesförberedande program. Hon ångrar inte det valet men har bestämt sig för att inte arbeta inom det yrke hon är utbildad för. Eva ska söka in till en annan utbildning och ser mycket fram emot att läsa vidare. På frågan om det är viktigt att läsa vidare efter gymnasiet svarar hon ”om man vill själv”:

Alltså man har... man har ju valt efter vad man själv känner. Väljer man samhäll så vet man ju om att då blir jag ingenting och då måste jag ju läsa vidare någonstans. För då har man ju valt det själv. Detta är en färdig utbildning, för jag blir bagare när jag går ut här. Men det är ju inte alltid man vill jobba som bagare. (Eva, 18 år).

Ungdomarna är väl medvetna om att det krävs mycket av dem utbildningsmässigt för att kunna ta plats på arbetsmarknaden och de flesta tror att det är ett måste att läsa vidare. Detta var även något som Fürth såg i sina undersökningar. Han menar att genom utbildning kan

ungdomar få ut mesta möjliga av sin framtid. Talet om "måste" är förmodligen ett slags individuellt svar på kraven från samhällets sida. Det verkar vara en självklarhet för de flesta, i alla fall för de som läst studieförberedande program, att gå vidare till högre studier. Hur kommer det sig? Mead menar att vi skapar vårt själv utifrån den generaliserande andre. I detta fall skulle man kunna se det som att familj, klasskamrater, media etc. är en sådan generaliserande andre. Som Fürth också menar tror vi att föräldrarna har en viktig roll då det handlar om att forma sina barns värderingar. Om föräldrarna, som samhällsmedlemmar, har vissa värderingar, till exempel att de tycker att utbildning är viktigt, kommer ungdomarna att relatera till dessa värderingar. De kommer sedan att införliva andras värderingar som sina egna, alternativt invända emot dem. Ungdomarna ser på sig själva genom "samhällets" ögon, den generaliserande andre. Detta gäller inte bara för de ungdomar som tycker det är viktigt och kommer att läsa vidare, utan även de övriga. Johan menar att man måste läsa vidare för att bli någon, något han fått från föräldrar, kompisar och media. Patrik har aldrig tänkt annat än att han ska läsa vidare. Han uttrycker det som att man på många sätt är tvingad till det, men menar att han själv också vill. Andra uttrycker sig på liknande sätt. Vi tänker oss att den del av människans personlighet som Mead kallar "me" är det som påverkar dem att tänka på detta sätt. "Me" är de attityder man fått från omgivningen såsom föräldrar och vänner. I samhället idag finns ofta värderingen att man ska läsa vidare. En reaktion på "me" är "I" som står för ungdomarnas egen vilja. Ungdomen kan mycket väl välja att gå emot den generaliserande andre och sitt "me" gå sin egen väg.

Fürth menade vidare att också hur samhället sett ut under uppväxten påverkar hur våra värderingar ser ut. Ungdomarna ser att samhället på ett sätt kräver av dem att de ska vara välutbildade. Den bild de har fått, ofta av massmedia, säger dem att arbetslivet kräver välutbildad personal.

Ur Bronfenbrenners utvecklingsekologiska modell kan man se det som att den generaliserande andre är närmiljöerna som finns i mikrosystemet. De har i sin tur påverkats av varandra och de förutsättningar som exonivån innefattar. De värderingar som finns i samhället kommer från det system som omsluter alla de andra, d.v.s. makrosystemet.

4.4 ARBETETS BETYDELSE

Det är inte alla av de intervjuade som har tänkt läsa vidare direkt, utan en del ska ta ett sabbatsår och jobba eller resa. De har inte lika höga krav på jobbet direkt efter gymnasiet som

de har på sitt framtida yrke. De inser att de med sin unga ålder och brist på erfarenhet inte kan förvänta sig så mycket. Detta jobb ska framför allt ge dem en tillfällig sysselsättning, pengar och erfarenhet. Johan vet inte riktigt vad han ska göra efter studenten. Han försöker hitta ett jobb och han kan tänka sig ta allt möjligt eftersom han säger att man inte kan förvänta sig att få "ett toppjobb" när man är ung och oerfaren. I sitt framtida yrke måste han inte ha "värsta lönen", utan det viktigaste är att han klarar sig med tanke på sin familj. Det som är viktigt för honom är att han i sitt arbete kan hjälpa människor som har det svårt att få det bättre.

För Erik som ska jobba i ett år för att "bygga upp ett kapital" är det viktigt att skaffa sig erfarenhet. Ett framtida yrke ska både göra honom lycklig och ge mycket pengar, säger han, men just nu spelar det inte så stor roll vad det är för jobb:

Alltså jag hade kunnat städa toaletter med en tandborste om jag hade fått rätt lön för jobbet liksom. Men inte under en längre tid. Bara för att visa att jag kan fanimej jobba... alltså men hade man fått en skitlön för ett skitjobb så hade man ju inte valt det, men under en kortare period hade jag kunnat tänka mig att jobba stenhårt för rätt lön. Men sen är det ju klart att sen skulle man ju gärna vilja återgå till något man tycker är roligt. Men för att tjäna extra pengar skulle jag mycket väl kunna ta ett riktigt skitjobb för att tjäna mycket pengar. (Erik, 20 år).

När det gäller framtida jobb har de flesta en klar bild av vad det ska ge dem. För en del verkar pengar vara av betydelse medan andra inte upplever det som lika viktigt. Ungdomarna målar själva upp en ganska komplex bild av förhållandet mellan intresse, pengar och vad ett arbete ska ge. För Maria har pengar alltid varit viktigast. Men efter sitt första jobb insåg hon att det inte var så enkelt. Att trivas både med uppgifter och med medarbetare spelar också stor roll. Hon vill "ha många människor omkring sig" och utvecklas på det sättet. Karin som ska bli konditor säger att det som är viktigt med hennes jobb är att hon får baka och göra goda saker. Hon vill utvecklas och hela tiden lära sig. Hon menar att om pengar hade varit viktigt hade hon inte valt att bli konditor utan hade då pluggat vidare på universitetet och "tjänat en multumlön som man gör". Hon har inga drömmar att bli "karriärkvinna". Inte heller för Eva är pengar det viktigaste. Hon menar att om det varit så hade hon läst vidare till ett annat yrke. Pengar är viktigt för att hon ska klara sig. Eva tänker ett tag innan hon svarar på frågan om vad ett arbete ska ge henne. För henne är nya upplevelser viktigare än pengar:

Ja...nya upplevelser. Så inte bara det hära enformiga grejsset som många har. Inte bara komma till jobbet och svara i telefon och sitta vid datorn typ. Utan att uppleva nya grejor hela tiden. Och det tror jag att jag kommer få att göra med barn och ungdomar. Alltså tycker

man om det man jobbar med så tjänar man därefter. Tycker jag i alla fall. Det har ju... känner jag att jag klarar mig så är jag nöjd. Bara jag tycker om mitt jobb. Sen behöver jag inte tjäna en förmögenhet för att det... nej, det spelar inte så stor roll faktiskt. (Eva 18 år).

Genom sitt arbete vill hon kunna ge till andra. Hon vill vara en förebild för ungdomar och kunna finnas där för dem på en fritidsgård eller liknande.

Sara, som ska läsa till lärare, vill att hennes arbete ska ge omväxling. För att hon ska trivas är det viktigt att det händer nya saker och att hon får kontakt med nya människor. Det är även viktigt att uträtta något. Sara vill förmedla en glädje till eleverna i skolan att lära sig saker. Samtidigt som hon vill trivas och göra nytta pratar hon om pengars betydelse. Sara menar att ingen egentligen kan säga att pengar inte är viktigt och hon säger att hon själv inte behöver mycket pengar, bara så att hon klarar sig och har friheten att kunna köpa det hon vill och kan resa. Också för Patrik är det en självklarhet att man ska trivas med sitt arbete och det kan man göra med vad som helst. Det som han ser som viktigast i sitt framtida yrke är att få känna att det händer saker. Han vill gärna ha ett arbete där han får resa och träffa nya människor. Patrik säger att han växt upp med uppfattningen att pengar och pondus är viktigt, men säger att det kanske inte spelar så stor roll för honom ändå. Både Emma och Rickard tycker att man spenderar så mycket av sin tid på arbetet så om man inte trivs förstör det mycket i livet. Arbetet ska alltså hellre vara intressant än bra betalt, även om de tycker att en hög lön är ett plus. Emma som vill läsa till psykolog förklarar:

Marie: Är det viktigt att ha ett välbetalt jobb?

Emma: Nej, alltså, ja, nej, alltså det är viktigare att man trivs med det. Jag väljer ju liksom inte att bli ekonom eller nånting, för det vet jag att jag inte skulle trivas med. Men... så det är ju bättre att trivas. Men, visst... alltså om man läser filmvetenskap så vet jag inte riktigt om det ger någonting. Jag kanske mer ska ha det som en hobby, tänker jag. Psykologi är någonting som intresserar mig också så det kan jag ju... men det är en himla lång utbildning. (Emma, 19 år).

Rickard ger en kluven bild av hur stor roll pengar spelar. När han får frågan om det är något speciellt han ser fram emot svarar han att han har drömmar som de flesta andra unga; ”att tjäna mycket pengar”. När vi senare frågar om pengar är viktigt för honom svarar han att det inte är viktigt men det underlättar:

Pengar skapar ju inte lycka. Man kan ju inte köpa vänner och sånt för pengar. Men i alla fall, kan man underlätta, man kan ju ha fina husbilar och grejor. Göra jordenruntresor och sånt.

Men det är ju ändå... Det är ju inget nödvändigt. Man kan ju klara sig utan, bara man har alltså... är lycklig så är det ju... (Rickard 18 år).

Anna är den enda som inte tvekar på frågan om huruvida pengar är viktigt. På en skala av tio kommer pengar på kanske 7-8, för utan pengar kommer man ingenstans. Hon tycker dock att det är viktigast att arbetet är roligt och att hon trivs. Hon säger att hon inte hade klarat av att sitta vid ett skrivbord dag ut och dag in.

Enligt Erikson ska ungdomen under det psykosociala moratoriet tänka igenom vad de vill och forma sin identitet. Tankarna kretsar bland annat kring områdena personlig identitet och yrkesidentitet. Som framgått under tidigare forskning visar våra karriärsväl vilka vi är. Även Johansson reflekterar över hur vårt yrke blir en viktig del av vår identitet. En del av ungdomarna vet vad de vill få ut av sitt arbete, andra inte. Johan till exempel vet att han vill hjälpa andra människor och Sara vill förmedla glädje till sina elever. Genom de yrkesval våra ungdomar gör tycker vi att de visar vilka de är. Ett samhälle som vårt, som kräver att individen snabbt kan anpassa sig till nya situationer, gynnar de välutbildade. Som vi tidigare visat är ungdomarna medvetna om att de måste utbilda sig för att ha en chans på arbetsmarknaden. Samtidigt uttrycker de att för att de ska trivas med sitt arbete måste de utvecklas. Att hela tiden vidareutbilda sig är en önskan från deras sida men frågan är var den kommer ifrån. Är det deras egen vilja eller är det ett samhälleligt krav som de har införlivat i sig själva? Som Johansson reflekterat över tillbringar vi i regel en stor del av vår tid med att arbeta. Det gör att arbetet blir en viktig del av oss. De ungdomar vi intervjuat verkar alla vara synnerligen medvetna om vad de vill att ett arbete ska ge dem; utveckling, träffa nya människor, att det händer nya saker och pengar så att de klarar sig. Liksom Emma uttrycker nästan samtliga att intresse kommer först eftersom man tillbringar så mycket tid på arbetet.

Johansson menar att framgång och att framstå som en lyckad person på alla plan idag har blivit viktigt. Framgång, som vi ser som individuellt, behöver inte betyda pengar och hög status. Det kan innebära att man får göra det man verkligen vill och trivs med. För Karin är det att baka och göra goda saker och för Patrik handlar det om att resa och träffa nya människor. Johansson menar att långtifrån alla vill utveckla sig själva och fylla tillvaron med mening. Det är möjligt att det är så men vi såg hos de ungdomar vi intervjuat att det fanns mål och drömmar angående det framtida yrket och att alla verkade vilja finna en mening med tillvaron. Många har en bild av vad de vill bli. Johan vet till exempel att han vill hjälpa

människor och Eva vill jobba med ungdomar. Att få göra detta verkar vara viktigt för dem och tillför tillfredställelse. Det är svårt att avgöra vad som är meningsfullt. Vi tror att alla oavsett kön, programriktning och social tillhörighet på något sätt strävar efter att finna någon slags mening med tillvaron. Det är upp till var och en att avgöra arbetets betydelse och meningsfullhet.

Fürth menar att 80-talisterna till skillnad från 70-talisterna i högre grad prioriterar pengar. Samtidigt menar han att ingen vill arbeta bara för pengarnas skull. När det kom till att handla om pengar upplevde vi ungdomarna som ambivalenta. Å ena sidan var pengar viktigt, å andra sidan inte. Vi upplevde att deras första tanke var att "ja, det är viktigt" för att sedan ändra sig och säga att trivsel och intresse kom först. Vi funderar på om de upplever det som socialt inkorrekt att tycka så. Samtidigt verkar ungdomarna tycka att det är orealistiskt att inte prata om pengar och dess betydelse. Som Sara säger kan egentligen ingen säga att pengar inte är viktigt. Men vi såg att för vissa var pengar mer viktigt än för andra till exempel för Erik och Anna. Vi ser pengar som ett ämne som kan vara känsligt att diskutera. Vågar man säga att man har eller vill ha pengar eller anses det fult?

4.5 OMGIVNINGENS INFLYTANDE

Många upplever föräldrarna som ett stöd när det gäller att diskutera och ta viktiga beslut, men i slutändan är det de själva som tar besluten. Erik säger att det egentligen inte är så viktigt vad föräldrarna tycker men han vill gärna att de ska vara stolta över honom. Han tycker det är viktigt att skaffa erfarenheter för det ser bra ut när man ska söka jobb, något hans pappa "slagit i" honom. Det är också pappan han vänder sig till när han vill prata om viktiga saker. Även Karin brukar diskutera sina val med föräldrarna. De stöttar och hjälper henne. De bryr sig men de vill att hon själv ska göra sina val. Då Patrik har gjort sina val, både till gymnasiet och till vidare studier, säger han att han har gått efter eget intresse. Han har diskuterat sina val med föräldrarna som kanske inte håller med honom i allt, men som ändå stöttar honom. Han uppskattar att han kan diskutera de val han gör med sina föräldrar. Patrik säger att han valt en vidareutbildning som intresserar honom men han kan också tänka sig att det har lite att göra med att folk runt omkring väntar sig att han ska göra "något seriöst". Han känner vissa krav från föräldrarna som vill att det ska gå bra för honom:

De har gjort ganska mycket för mig tycker jag, de har varit väldigt schyssta i sin uppfostran och så, alltid gett mig de bästa chanser, det är på grund av det som man vill betala tillbaka

genom att liksom satsa lite... och det är ju självklart för mig själv...//...Men det viktigaste för dem är väl egentligen att alltså... socialt krav känns det lite som... att jag får ett någorlunda bra jobb som eh... funkar om man berättar för familjen och släkten och så. Lite... speciellt också med min brorsa för att han har lyckats väldigt bra. (Patrik, 19 år).

Maria hade egentligen bestämt sig för att läsa ekonomisk inriktning på gymnasiet men hennes pappa tyckte att det var bättre att läsa mer grundämnen så hon ändrade sig och valde samhällsinriktning istället. Hon har alltid varit duktig i skolan och hon känner att hon måste upprätthålla "den bilden" i hemmet. För henne har det alltid varit självklart att läsa vidare, detta på grund av att hennes föräldrar är välutbildade. Samtidigt upplever hon att det är hon själv som bestämmer vad hon ska göra. När Sara ska prata om framtiden väljer hon att prata med pappa eftersom han är "logisk och objektiv". Tillsammans kan de se saker från olika håll och hon kan lättare ta beslut. Hon bestämmer själv men menar att det inte är roligt om ens föräldrar ogillar beslutet.

Det framkom hos de intervjuade att det finns fler personer än föräldrarna som påverkar dem. För Johan finns det två personer han vet att han kan gå till om han vill prata om viktiga saker och få råd när han är tveksam: hans flickvän och hans bror. Han kan säga allt till dem och lyssnar mycket på vad de säger. Johan menar att i slutändan är det nog han själv som bestämmer men det är skönt att veta att dessa personer finns bakom honom. Sara säger att hon blivit uppfostrad till att aldrig låta någon annan trycka ner en. Sara har pojkvän och säger att många verkar tro att det hindrar en att göra de val man vill. Hon håller inte med utan säger att hon gör som hon vill.

Maria har haft svårt för att komma på vad hon ska göra i höst. Hon bryr sig inte vad kompisar tycker men hon påverkas av de personer i klassen som hon ser upp till. Hon vill se vad de som är duktiga ska göra för hon vill välja något som är lika smart. Maria säger att hon egentligen inte velat ha så mycket tips från andra. Hon hade velat tänka själv men problemet är att hon inte har någon känsla för vad hon vill. Att inte veta vad hon vill upplever hon som "jättejobbigt". För Erik är det viktigt vad flickvännen tycker:

Marie: Hur har du kommit på de tankarna att du ska läsa vidare, är det något du själv kommit på eller?

Erik: Nä, jag har nog blivit påverkad av min flickvän. Hon har nog satt lite fart på det. Hon driver en till vissa grejor, motiverar en till olika saker, till exempel till att studera sen. (Erik, 20 år).

Utöver familj och vänner upplever ungdomarna att samhället i viss mån påverkar dem. Genom media följer de arbetsmarknadens förändringar. Rickard vet hur det är att vara arbetslös eftersom han sett det i familjen. Han säger att han kan tänka sig att kanske utbilda sig till något som företagen vill ha, något eftertraktat. Rickard tycker att företagen har en konstig inställning då de kräver arbetserfarenhet, men hur ska man få det om man inte får jobb till att börja med, undrar han. Då står det en massa välutbildade i samhället som inte får jobb. Även Maria har tänkt mycket på arbetslösheten. Hon har tittat på Internetsidor där det står vad det finns för jobb och vilken utbildning man behöver för dem och vilka yrken arbetsmarkanden skulle behöva. Maria säger att hon till en början verkligen var beredd att gå efter den kurvan av vad som behövs men ändrade sig i slutändan. Hon tänkte att hon nog inte bryr sig så mycket om hur arbetsmarknaden ser ut. När det väl kommer till kritan vill hon läsa det hon bestämt sig för att läsa. Hon säger att man får ju ändå hitta någon väg, det finns ju alltid platser. Även Karin har tankar om arbetslösheten och vad det skulle innebära för henne:

Det är ju så många som går arbetslösa, så... eh, det känns lite jobbigt. Det skrämmer mig lite, för att om jag blir arbetslös så har jag inte samma rätt att få akassa för att jag inte varit inskriven på arbetsförmedlingen i ett år. Alltså får jag inga pengar och då får jag fortsätta att bo hemma. För då har jag inte råd att flytta. Och det är min största dröm just nu - att hitta en lägenhet. Det mesta kretsar runt det. (Karin 21 år).

Också Johan upplever arbetslösheten som skrämmande, speciellt om han skulle utbilda sig och sen inte få jobb. Då har man gjort allt man ska och ändå inte fått jobb. Att inte kunna försörja sin familj är det som skrämmer honom mest med arbetslöshet. Arbetslöshet skrämmer också Eva. Hon har vänner som varit arbetslösa ett tag och har sett vad som kan hända:

De har ju ingenting att göra och deras liv går ju ut på att sova äta och vara med vänner typ...//...Ja, man vill ju inte vara som dem. Man vill ju ha just det här kravet, man vill ju ha de här fasta tiderna på grejor och saker och ting... och veta vad man ska göra och gå och lägga sig tid och vakna på morgonen och veta att nu ska jag gå till jobbet. (Eva 18 år).

Patrik säger att arbetslösheten är något man vill blunda för. Om han skulle hamna i en situation där han blir arbetslös, skulle det kännas otroligt enerverande och irriterande. Det är lite av en mardrömssituation. Patrik tror inte att tanken på arbetslöshet påverkat honom så mycket då han anser sig ha en positiv framtidssyn. Att det är svårt att få jobb är något som Johan är medveten om och oroar sig över ibland. Det är inte något som påverkar honom särskilt mycket när han gör sina framtidsval utan att han försöker leva i nuet och inte blicka

alltför mycket framåt. Han tar i stället tag i saker och ting nu och sen får man se var det bär. Emma skiljde sig från de andra och sade att arbetslöshet *inte* var något hon tänkte så mycket på. Hon trodde att hon inte kommit så långt i sina tankar än, men att hon tänker på att inte välja ett yrke som inte alla andra väljer. Inte heller Anna, som ändå skräms lite av arbetslöshet, försöker tänka så mycket på det. ”Förmodligen kan man ju inte påverka så mycket själv.” Det som skrämmer henne är att hon inte ska ha något att göra.

Det är svårt för ungdomarna att se vad som är deras egna åsikter och vad som kommer från någon annan. Emma som efter studenten ska vara utomlands ett år uttrycker sig så här:

Caroline: Finns det omständigheter eller personer som påverkar dina tankar kring framtiden?

Emma: Det känns inte som det gör det, men det kan ju vara så för att alla runtomkring mig är ju... alltså tänker ungefär som jag, jag har några som inte vill utomlands alls, men de flesta vill ju verkligen ut så det kan ju... alltså det är ju möjligt att de har påverkat mig, men det är inte så att jag tänker på det själv, utan det känns som mina egna tankar. (Emma, 19 år).

Att fatta viktiga beslut kan vara svårt, särskilt när man är ung och kanske inte riktigt kommit underfund med vem man är och vad man egentligen vill. Vi trodde att vännerna skulle vara en stor påverkansfaktor men det visade sig att när det gäller större beslut så som studier och arbete var det för de flesta ungdomar viktigast att lyssna på föräldrarna. Vi har i avsnittet *Krav på utbildning* tagit upp hur vi påverkas av den generaliserande andre och även i detta avsnitt ser vi hur viktiga föräldrarna är. Samtliga ungdomar upplever att de själva bestämmer vilka beslut som ska tas. De medger att det finns olika faktorer i deras omgivning som påverkar dem i deras beslutsprocess men i slutändan är det de själva som bestämmer. En del uttrycker att de inte vill göra sina föräldrar besvikna. De verkar även anse att föräldrarna har erfarenheter som gör att de vet vad de talar om. Ungdomarna måste även förhålla sig till de andra eleverna i klassen, som kan ses som den generaliserande andre. Likaså påverkar till exempel lärarna sina elever. Alla upplever att de har frihet att själva bestämma över sina val men frågan är hur mycket de egentligen omedvetet påverkas av andra. Emmas citat, där hon säger att andra kan ha påverkat henne men det känns som hennes egna tankar, tycker vi belyser detta på ett bra sätt. Vi tror att vi människor inte kan undgå vår omgivning och dess inverkan på oss. Samtidigt som vi får hjälp och idéer av vad andra tycker och gör, kan det ibland bli för mycket. Som individer behöver vi ett visst utrymme för att ta reda på vad vi själva tycker och vill. Även om de flesta tycker att föräldrarnas ord är viktigast finns det de som anser att partner, syskon och vänner är mest betydelsefulla i beslutsprocessen. Oavsett

hur de blir påverkade och av vem, finner de ett stöd av personerna i närmiljön. Som Erikson för fram kan det finnas en risk att personer som inte lyckas lösa sin identitetskris skulle kunna bli överdrivet anpassade till omgivningen och trycka ner sin egen vilja. Maria verkar ta mycket intryck av sin omgivning i form av föräldrar, kompisar och media. Hon uttrycker en önskan om att själv få fundera på vad hon vill, men tycker att det är svårt och hon är osäker. Hon uttrycker det som ett problem att hon inte alls vet vad hon vill göra och säger att "därför blir man så lätt påverkad". Det är viktigt att tänka på att den generaliserande andre inte bara är ett förtryck utan kan även ses som en part som man för en dialog med.

Bronfenbrenner visar med sin utvecklingsekologiska modell att vi påverkas av olika faktorer på olika nivåer. Det vi tagit upp ovan sker på en mikronivå. Vi märkte under våra intervjuer att ungdomarna även berörs av faktorer på exo- och makronivå. Genom media följer ungdomarna arbetsmarknadens förändringar. Maria tittar till exempel på Internetsidor där det står vilka yrken som arbetsmarknaden behöver. Ungdomarna ser vad arbetslösheten gör med människor och vad som krävs av dem för att undvika det. Vi tänker oss att de som ensamma individer inte kan göra något åt dessa förhållanden utan det är bara för dem att förhålla sig till det. Att tänka på arbetslöshet verkar bli för påfrestande för ungdomarna och de försöker finna strategier för att slippa tänka på det. Johan försöker till exempel leva i nuet och inte blicka allt för mycket framåt. Patrik försöker blunda för det och ha en positiv framtidssyn. Maria säger att man får försöka hitta en annan väg om arbetsmarknaden ser mörk ut. Vi har tidigare pratat om att ungdomarna är på väg in i en ny roll som kan innebära osäkerhet. Man kan också se den nya rollen som något tryggt. Det gör Eva. Hon är på väg in i "jobbrollen" och ser det som positivt. Hon tycker att krav och förväntningar är något bra. Hon skräms istället av brist på detta, att dagen ska bli ostrukturerad.

4.6 MOTSTRIDIGA KÄNSLOR INFÖR FRAMTIDEN

Ungdomarna har blandade känslor inför att ta studenten. Patrik säger att det känns oerhört konstigt att ta studenten. Nu har han plötsligt så många valmöjligheter och sådan frihet att han inte riktigt vet hur han ska klara sig. Det känns skrämmande men samtidigt lockande. Han är emellertid inte rädd för att göra fel val:

Just nu är jag inte helt rädd för att välja fel, men samtidigt kanske jag inser att det jag väljer nu kanske inte är det ultimata, utan det finns alltid nåt som är bättre. Men man kan ju inte gå runt och tänka så. Man får intala sig själv att detta känns bra så därför kör jag på det just nu.

Men man måste ju alltid vara villig att ändra sig ifall man inser att det inte ger en det som man vill att det ska ge en. (Patrik, 19 år)

Det som skrämmer Patrik mest inför framtiden är att han inte kommer att leva ett så intressant liv som han drömt om, att han vaknar när han är 40 år gammal och undrar vad han gjort med sitt liv. Trots viss oro inför framtiden tycker Patrik att han har en positiv framtidssyn. Under första och andra årskursen i gymnasiet längtade Emma efter studenten men nu sista året har hon känt att hon vill gå kvar i skolan eftersom alla har så kul. Att sluta gymnasiet är både positivt och negativt. Hon kommer nu inte att träffa alla sina kompisar men samtidigt är studenten ändå något som är väldigt kul. För Emma har skoltiden inneburit en trygghet som hon nu måste lämna:

Innan visste man alltid hur man skulle göra för att det var liksom att gå i skolan och gör det och det och sen har man lov och så ska man jobba lite, men nu är det mer att man måste ta aktiva val hela tiden. (Emma, 19 år).

Emma tycker för det mesta att det är kul att tänka på framtiden även om det är lite stressigt eftersom hon inte vet vad hon ska göra. Hon är inte så rädd för att välja fel och säger ”om man väljer fel kan man ju alltid välja om”. Hon är positiv inför framtiden och säger att efter studenten kan man börja göra som man vill och uppleva saker på ett annat sätt. Hon har haft ett ”sånt här Svenssonliv” och nu känns det som om ett annat liv kan börja. Sara tycker att det ska bli jätteskönt att ta studenten. Det är skönt att ha fullföljt och avslutat någonting och gjort det bra. Sara tycker att studenten är ett ångestladdat ord. Nu står man plötsligt på egna ben, utan trygghet och ska börja tänka på vad man ska göra med sitt liv. Att ta studenten är naturligtvis roligt med den för mycket annat med sig. Valmöjligheterna ser Sara som både positivt och negativt. Man kan göra vad man vill utan begränsningar samtidigt som man inte vet vad som är rätt och vad som är fel. Hon är rädd att hon slösar bort sitt liv om hon väljer fel väg. Sara känner dock att hon måste ha en positiv framtidssyn:

Marie: Är du positiv inför framtiden?

Sara: Ja, det måste man ju vara, alltså ska man överhuvudtaget ha en rolig framtid så måste man ha en positiv inställning alltså, även om det kan kännas jobbigt och ångestladdat och allt sånt där, så måste man ju ändå försöka se det positivt, för det är ju faktiskt positivt. Jag menar, det är ju bara du själv som kan påverka din framtid. Det blir ju hur man gör det. Så visst har jag en positiv inställning. (Sara, 19 år).

Maria vet inte vad studenten innebär. Det mesta hon känner nu är stress. Att inte veta vad studenten innebär gör henne så stressad att hon vill ha ”öppna öron åt alla håll”. Hon säger att

hon vill både ha arbete, utbildning och resa säkrade, men att man bara kan välja en sak. Maria säger att hon är rädd för att välja fel och menar att gör man det får man aldrig tillbaka det året man missat. Samtidigt ser hon ganska ljus på framtiden. Hon tycker mycket om att ha planer eftersom hon inte klarar av att ta dagen som den kommer. Hon ser sig själv som en rätt stark person och tror att hon kan nå det hon vill. För Erik som genom sitt gymnasieprogram redan arbetar tre till fyra dagar i veckan kommer studenten inte att innebära några större förändringar mer än att han får mer lön för det han gör. Den enda förändring han ser för tillfället är att han snart måste flytta hemifrån. Erik tycker att det är skönt med alla valmöjligheter som finns:

Caroline: Är du rädd för att välja fel?

Erik: Jo men det blir ju det... har man olika möjligheter kan man ju pröva sig fram. Det blir mest att slump avgör hur jag känner det, känner jag att jag vill plugga så provar jag det och skiter det sig får jag göra något annat.

Caroline: Rent spontant, hur känner du inför framtiden, det första ordet du kommer på ?

Erik: Bra. Det är lugna puckar. (Erik, 20 år).

För Karin däremot innebär studenten dåliga utsikter på jobb. Hon uttrycker det som ”inga pengar, svart”. Det är rätt så ovisst och hon vet inte riktigt vad hon ska göra. Helst vill hon ha ett jobb. Hon menar att hon får se vad som händer. Det som är positivt med att ta studenten är att hon slipper skolan och att hon kan bli mer självständig. Hon vill inte vara så beroende av sina föräldrar. Karin tror inte att hon är rädd för att hon ska göra fel val inför framtiden. Hon har sett sin mamma klara av att börja om på nytt och dessutom tycker hon inte att hon gjorde fel val när hon valde livsmedelsprogrammet. Hon vill jobba som bagare.

Undersökningen som Fürth gjorde visade att en majoritet av ungdomarna som gick ut gymnasiet hade en positiv framtidssyn. De upplevde frihet och kontroll över framtiden. Vi fann att även om våra intervjuade ungdomar i stort sett har en positiv framtidssyn är det mer komplext än så, det finns många ”men”. Samhället ger idag ungdomarna många valmöjligheter. Som ungdom har man möjlighet att studera på högskola eller universitet, resa runt i världen eller jobba. Världen har öppnats upp, det är lättare att göra vissa saker men samtidigt medför det ett ökat krav på individen att ta eget ansvar. De valmöjligheter och förutsättningar som ungdomarna har är beroende av bland annat arbetsmarknad och ekonomi, faktorer som ligger till stor del på en exo- och makronivå i den utvecklingsekologiska modellen. Ungdomarna har olika syn på valmöjligheter. En del är rädda för att välja fel och andra inte. Medan Maria uttrycker en rädsla för att göra fel val och förlora ett år av sitt liv, ser

till exempel Emma och Patrik inte val som en förpliktelse. De verkar mena att det är en rad tillfällen man får dra nytta av och har man valt fel kan man alltid välja om.

Fürth menar vidare att ungdomarna är väl medvetna om sin roll i framtiden och de möjligheter de har för att påverka sin egen framtid, vilket vi också såg exempel på. Sara säger att "det bara är du själv som kan påverka din framtid". Ungdomarna befinner sig alltså enligt Eriksons teori i slutet av en kris, identitet kontra identitetsförvirring. Att ta sig igenom denna kan vara mer eller mindre mödosamt. Ungdomarna som nu går sista året på gymnasiet står inför att göra viktiga val inför framtiden. När de pratar om det verkar de vara relativt lugna trots en viss osäkerhet. Ungdomarna har blandade känslor inför att ta studenten och inför vad som kommer att hända därefter. En del uttrycker ingen rädsla för att göra fel, de kan ju alltid välja om. Andra är rädda för att välja fel och förlora ett år. Vi såg att ungdomarna var glada över att de nu får göra vad de vill och att det inte finns några begränsningar. Samtidigt har de inte längre något skyddsnät och måste nu själva ta beslut om vad de ska göra. Samhället ställer krav på att medborgarna ska vara aktiva och åstadkomma något och så som vi ser det utgör ungdomar inget undantag. En del uttrycker att det är stressigt att tänka på framtiden eftersom de inte riktigt vet vad de ska göra. Samhället påverkar oss och vi låter oss påverkas. Samtidigt är det viktigt att komma ihåg att vi påverkar samhället tillbaka.

Mead pratar om ett "I" som står för sociala förändringar och ett "me" som präglas av samhället. För att leva bekvämt i den sociala omgivningen behöver vi en viss grad av "me". Kanske påverkar det vissa personer. Ungdomarna känner att de måste uppfylla vissa krav, men när de inte vet hur det ska gå till blir de kanske stressade. Det som skrämmer dem är att de ska lämna sin gamla roll som har inneburit trygghet och gå in i en ny med nya förutsättningar och krav. Karin är den som drar detta tema till sin yttersta spets. Hon förknippar framtiden med ordet "svart". Man kan undra hur det kommer sig. Antagligen är det andra personer – sammantaget den generaliserande andre som har förmedlat vissa bilder som Karin tagit till sig. Som vi visat på tidigare, skapar man sitt själv genom att interagera med sin omgivning. De signifikanta andra byts med tiden ut då tidigare människor försvinner och nya kommer in och därmed kan även bilden av självet och ens åsikter förändras. Karin känner ingen rädsla för att välja fel för hon har sett sin mamma klara av att byta yrke. Det är en annan bild hon har fått. Det är alltså inte så enkelt att redogöra för ungdomarnas inställning till framtiden. Inget är svart eller vitt.

5. AVSLUTNING

5.1 SAMMANFATTNING

Vi har gjort en kvalitativ studie med syftet att undersöka hur ungdomar som går sista året på gymnasiet definierar och värderar sin framtid, vilka känslor de förknippar med framtiden och vem eller vad som påverkar dem i deras livsval. Vi intervjuade tio ungdomar för att få svar på frågorna vad det innebär för unga gymnasieelever att bli vuxen, vilka bilder ungdomar har av framtida utbildning, arbete och arbetslöshet, vad eller vem som påverkar framtidsbilderna enligt ungdomarna själva och vad ungdomarna har för inställning till framtiden. Vi använde en semistrukturerad intervjuguide för att intervjupersonerna skulle få möjlighet att tänka och resonera fritt. Varje intervju spelades in på band och skrevs sedan ordagrant ut. Dessa utskrifter blev underlaget för vår redovisning av empiri och analys. Vi har främst använt två olika teoretiska synsätt; det utvecklingspsykologiska och det socialpsykologiska för att belysa och förstå ungdomarnas berättelser ur olika synvinklar. I vissa avseenden ger de motstridiga bilder av människan. Men vi anser att de som helhet kompletterar varandra.

De flesta av ungdomarna vi intervjuat förknippade ordet vuxen med ett ökat ansvar, krav och viktiga val. Vissa pratade om praktiska saker så som att flytta hemifrån och ta körkort. De ansåg att vuxen är man när man känner sig vuxen och vet vad man vill. Ålder ansågs bara vara en siffra, det är mognad det handlar om, sade ungdomarna. Några ungdomar kände sig redan vuxna, men de flesta gjorde det inte och tyckte det var lite skrämmande att stå inför denna nya vuxenroll. Det kan ses som en rollösäkerhet hos ungdomarna. De målade upp en bild av ambivalens inför vuxenlivet, vilket kan ses som att de enligt Erikson befinner sig mitt i sitt identitetsskapande.

Ungdomarna sade att de insåg att de behöver en bra utbildning för att få ett bra jobb och undvika arbetslöshet. Av de ungdomar vi intervjuade var det för de flesta en självklarhet att läsa vidare. Det var bara några få som inte var lika säkra. Bland dem som läste studieförberedande program skulle alla läsa vidare. För de som läst yrkesförberedande program var det inte lika självklart. De skulle kanske också läsa vidare men hade inte en lika klar bild av vad de skulle bli och när det i så fall skulle ske. De som hade planer på att fortsätta mot högre studier hade redan inför gymnasievalet tänkt på detta och valt därefter. Ungdomarna hade många gånger fått sin syn på utbildning från föräldrar, klasskamrater och media, med Meads begrepp, den generaliserande andre.

Det viktigaste med ett arbete, för de flesta ungdomarna, var att de ska trivas. Arbetet ska vara intressant, utvecklande och ge nya upplevelser. För en del var det viktigt att genom arbetet kunna åstadkomma något, så som att hjälpa andra och att vara en förebild för barn och ungdomar. Ungdomarna hade svårt att på ett entydigt sätt avgöra pengars betydelse för deras framtida yrke. Det framkom många nyanser vad gäller denna fråga. En del tyckte pengar var viktigt, men inte avgörande, medan andra satte pengar högre upp på listan av vad som var viktigt. Vårt yrke är en del av vår identitet och vi kunde se att ungdomarna genom att berätta om sina planer angående framtida yrke förmedlade och presenterade en bild till oss om vilka de var. Med Goffmans begrepp skulle man kunna tala om en självpresentation. Individerna styr sitt handlande för att omgivningen ska uppfatta henne på ett visst sätt.

Många upplevde det som ett stöd att kunna diskutera viktiga saker med människor i sin omgivning. För vissa var det föräldrar och för andra var det vänner, partner eller släktingar. På samma gång som de själva vill ta och tar sina egna beslut, var det ändå viktigt för dem att föräldrarna tyckte att deras beslut var rätt. Det var inte bara personer i omgivningen som påverkade ungdomarna, utan även faktorer på högre nivå i samhället. Arbetslöshet är ett sådant exempel. För en del påverkade arbetsmarknadens förändringar på så sätt att de styrdes i val av utbildning och framtida yrke. Samtidigt som de brydde sig om denna faktor, lät de inte det styra dem helt och hållet, utan trodde på sin förmåga att kunna klara det ändå. Det som skrämde dem med arbetslöshet var att de inte skulle kunna försörja sig själva och att de inte skulle ha något att göra, att de skulle sakna en betydelsefull roll att spela. Vi såg att ungdomarna påverkades av olika faktorer på olika nivåer.

Tidigare forskning visar att en majoritet av ungdomarna som går ut gymnasiet har en positiv framtidssyn och upplever frihet och kontroll. Vi såg dock att ungdomarna vi intervjuade hade blandade känslor inför att ta studenten med allt vad det innebär. Studenten medförde en frihet som samtidigt kom med krav och ansvar. Detta kändes för många skrämmande men samtidigt lockande. De flesta var, trots en viss oro, positiva inför framtiden. De insåg att de själva påverkar och skapar sin framtid. Några var rädda för att göra fel val och förlora ett år av sitt liv eller i framtiden vakna upp och få en fyrtioårskris, medan andra såg lättare på det och menade att man alltid kan välja om. Ungdomarna ansåg att de har många valmöjligheter inför framtiden, valmöjligheter som är beroende av hur samhället ser ut.

5.2 SLUTDISKUSSION

Man kan se människan ur olika perspektiv beroende på vilken teori man lutar sig på. Vi är medvetna om att de teorier vi valt är något av kontraster. Men man kan även se dem som komplement. Det gemensamma för alla teoretiker vi valt att belysa är att de behandlar individens identitet och utveckling. Vi anser inte att någon av dem har helt rätt eller helt fel. Vi ser dem som ett komplement till varandra och de ger oss en möjlighet att se på ett fenomen ur olika synvinklar. Erikson menar att då vi ska ta reda på vilka vi är, är det viktigt att fundera över personlig identitet och yrkesidentitet. Johansson tar diskussionen om yrkesidentiteten ett steg längre. Han visar på vad arbetet betyder för identitetsbildningen. Även om Goffman och Erikson har olika teoretiska utgångspunkter tycker vi att mycket av innehållet i deras teorier stämmer överens, men de använder olika ord och förklaringsmodeller, till exempel det Goffman kallar rollosäkerhet kan ses som det Erikson kallar identitetskris. Både Bronfenbrenner och Mead visar på hur vi påverkas av omgivningen på olika sätt. Bronfenbrenner är mer specifik i hur omgivningen befinner sig i olika system och hur de påverkar individen. Mead gör inte någon specifik nivåindelning, men talar ändå om interaktion med omgivningen. Vi ser det som att Mead går djupare då han talar om de två beståndsdelar som vår personlighet består av, nämligen "me" och "I". Ovan nämnda teorier har hjälpt oss att ta analysen till en djupare nivå och förstå ungdomarnas berättelser på ett annat sätt.

Med hjälp av tidigare kvantitativa undersökningar har vi fått en bild av hur situationen för ungdomar ser ut idag, vad de vill göra och hur de upplever sin situation. Men när vi gjorde våra intervjuer upptäckte vi att det är svårt att finna ett generellt svar. Alla människor har en unik bild av vad de tycker och tänker och att sammanställa dessa bilder kan vara en svår uppgift. Kvalitativa studier kan både fungera som komplement och som nyansering – eller invändning mot – ibland kanske svepande bilder av "dagens unga". Vi har i denna uppsats inte bara intresserat oss för förväntningar gentemot unga utan också de ungas egna viljor och drömmar, farhågor etc. Ungdomarna hade många olika känslor angående framtiden. Vi trodde att ungdomarna skulle tycka att det var mer besvärligt att kanske nu av samhället betraktas som vuxen och vara tvungna att uppfylla de krav vuxenlivet för med sig. Även om ungdomarna till viss del bekräftade bilden av att det var svårt, slogs vi av att de var så positiva som de var. De uttryckte osäkerhet inför att något ovisst och främmande väntade dem, samtidigt förmedlade de ett hopp om att allt kommer att ordna sig. Det verkade inte finnas någon annan möjlighet för dem. Människan har en förmåga att hålla svåra saker ifrån sig och

tänka ”det händer inte mig”. Ungdomarna verkade vara väl medvetna om hur samhället ser ut och vilka förutsättningar som finns och vad som krävs av dem. Trots att till exempel arbetslöshet var något de tänkte på och som väckte rädsla, var det ingen som verkade tro att det skulle kunna gälla dem. Det kan bero på att de flesta ungdomarna inte upplevt några egna motgångar. Denna positiva syn på livet och detta hopp de visar på kan hjälpa dem på vägen.

Något annat som slog oss var att ungdomarna var väldigt målmedvetna. De hade en klar bild av vad de ville och verkade vilja utnyttja sin tid på bästa sätt. Tiden efter gymnasiet kommer att innebära många val för ungdomarna. De måste själva ta ansvar för sin framtid, något som de är väl införstådda med. Krav, ansvar och viktiga beslut var några av de ord de förknippade med vuxen. Ett val som kanske i första anblicken inte verkar vara så avgörande kan påverka hela ens liv. Det kan medföra att man kommer att befinna sig i miljöer man annars inte skulle ha tillträde till. Man kommer att träffa människor som i sin tur kanske öppnar upp vissa dörrar. Ett val betyder att man väljer bort något annat. Att veta detta, att allt har konsekvenser, kan göra valprocessen svår. Det är dock något som vi inte kan komma undan utan måste förhålla oss till.

Trots att vi inte har valt att belysa några skillnader i kön vill vi ändå reflektera lite över det. Som vi tagit upp under tidigare forskning finns det skillnader mellan könen, till exempel att andelen kvinnor som väljer att läsa vidare är högre än männen. Vi kan i och för sig inte utgå från ett stort underlag men vi tyckte oss inte se några sådana skillnader. Både flickorna och pojkarna hade liknande ambitioner och tankar om framtiden.

Vad betyder då uppsatsens resultat för socialt arbete med ungdomar? Vi anser att det är viktigt att vara medveten om ungdomars olikhet samtidigt som man också bör vara uppmärksam på vilken tidsanda och miljö dess ungdomar i allmänhet befinner sig i. Med hjälp av de översikter som tidigare forskning ger kan man visserligen få en övergripande bild av ungdomar idag och deras sammanhang men här kan också stereotyper och generaliseringar få fäste och förstärkas. Sammantaget är ungdomarnas framtidssyn en blandning av egna och andras åsikter. Men även samhället har en viktig roll i hur en individ formas. Ibland kan det, som våra ungdomar också sade, vara svårt att avgöra vad som är ens egen åsikt. Det kan vara lätt att tro att vi helt på egen hand gör våra val för att det känns så. Men eftersom vi är en social varelse kan vi inte undgå att påverkas och ta intryck av omgivningen. Om man drar det till sin spets man kan säga att det egna valet egentligen inte existerar för vi kan inte leva utan

att ta in omgivningen. Det vi kan göra för att komma så nära vår egen åsikt som möjligt är att värdera alla intryck, ha en inre dialog för att sedan bestämma vad vi tycker. Ungdomarna är just nu inne i en process där de försöker komma underfund med vad de vill och vilka de är. Det gör dem särskilt mottagliga för yttre påverkan. Därför är det enligt vår åsikt av stor vikt att vuxna är medvetna om vilka bilder vi förmedlar till ungdomar och vad det kan innebära. Vi tror att det viktigaste är att vara ett stöd för ungdomarna. De måste få göra sina egna val och begå sina egna misstag men veta att den vuxne finns där för att vägleda och stödja.

6 KÄLLFÖRTECKNING

6.1 TRYCKTA KÄLLOR

- Andersson, Bengt-Erik (1986) *Utvecklingsekologi*. Lund: Författaren och Studentlitteratur
- Andersson, Gunvor (2002) "Utvecklingsekologi och sociala problem" i Meeuwisse, Anna., Swärd, Hans red: *Perspektiv på sociala problem*. Stockholm: Bokförlaget Natur och Kultur och Författarna
- Bronfenbrenner, Urie (1979) *The ecology of human development – experiments by nature and design*. Cambridge: Harvard university press
- Carlsson, Hans (1985) *Utvecklingspsykologi*. Stockholm: Natur och Kultur
- Denscombe, Martyn (2000) *Forskningshandboken: för småskaliga forskningsprojekt inom samhällsvetenskaperna* Lund: Studentlitteratur
- Erikson, Erik Homburger (1981) *Ungdomens identitetskriser*. Stockholm: Natur och Kultur
- Fürth, Thomas., Holmberg, Ingvar., Larsson, Ola & Raaterova, Mikael (2002) *80-talisterna kommer – om kollektiva egoister, självupppoffrande livsnjutare och andra ungdomar*. Uppsala: Författarna och Konsultförlaget
- Goffman, Erving (1959) *The presentation of self in everyday life*. New York: Doubleday
- Hwang, Philip & Nilsson, Björn (1996) *Utvecklingspsykologi – från foster till vuxen*. Stockholm: Natur och Kultur
- Hyltén-Cavallius, Charlotte (1999) *Unga tider unga rum – 49 ungdomars liv och vardag*. Stockholm: Carlssons Bokförlag
- Johansson, Thomas (1996) *Socialpsykologi och modernitet*. Lund: Studentlitteratur
- Johansson, Thomas (2002) *Bilder av självet – vardagslivets förändring i det senmoderna samhället*. Stockholm: Författaren och Natur & Kultur
- Lagerberg, Dagmar & Sundelin, Claes (2003) *Risk och prognos i socialt arbete med barn – forskningsmetoder och resultat*. Stockholm: Förlagshuset Gothia AB
- Mead, George Herbert (1970) *Mind, self, and society*. Chicago: University of Chicago press
- Oscarsson, Henrik (2002) "Vad formar ungdomars värderingar?" i Oscarsson, Henrik red: *Spår i framtiden*. Göteborg: SOM-institutet
- Payne, Malcolm (2002) *Modern teoribildning i socialt arbete*. Stockholm: Natur och Kultur
- Ritzer, George (1996) *Modern sociological theory*. New York: The McGraw-Hill Companies
- Smith, Peter (2000) "Social utveckling" i Eysenck, Michael red: *Psykologi – Ett integrerat perspektiv*. Lund: Studentlitteratur

Socialstyrelsen (2001) *Social rapport 2001*. Stockholm: Socialstyrelsen

SOU 2001:54 *Ofärd i välfärden*. Stockholm: Fritzes Offentliga Publikationer

Starrin, Bengt & Renck, Barbro (1996) "Den kvalitativa intervjun" i Svensson, Per-Gunnar & Starrin, Bengt red: *Kvalitativa studier i teori och praktik*. Lund: Studentlitteratur

Trost, Jan (1997) *Kvalitativa intervjuer*. Lund: Studentlitteratur, andra upplagan

UngdomsBarometern (2004) *Ungdomar, livsstilar & trender 2004*. Stockholm: Cosmos Media AB

Ungdomsstyrelsen (2000) *Ungdomars vägval – en studie om utbildning och arbetslivets början*. Stockholm: Ungdomsstyrelsen

6.2 ÖVRIGA KÄLLOR

Högskoleverkets hemsida

<http://web2.hsv.se/publikationer/pressmeddelanden/2005/050405.shtml> 2005-04-06

BILAGA 1

Intervjustudie av ungas framtidssyn

Hej!

Vi heter Marie Hjersing och Caroline Nilsson och vi läser kursen socialt arbete med barn och unga på sjätte terminen på Socialhögskolan i Lund. Vi har precis påbörjat vår C-uppsats som kommer att handla om ungdomar och deras syn på framtiden.

Vi vill undersöka hur ungdomar tänker på sin framtid, vilka känslor som väcks och vad/vem som påverkar dem. Vi har tänkt intervjua tolv ungdomar som nu går sista året på gymnasiet. Anledningen till att vi valt just denna grupp är att de är på väg ut i livet och vi tror att de har många tankar om framtiden just nu.

Att medverka i denna undersökning är naturligtvis frivilligt. Vi garanterar att Ni är anonyma i uppsatsen och vi kommer att ta bort namn på personer, platser och dylikt för att säkerställa detta. Det insamlade materialet kommer inte att användas till något annat ändamål än denna uppsats och kommer att förvaras säkert.

Vi uppskattar att intervjuerna kommer att ta ca en timme. Vi bjuder på fika.

Vi vore mycket tacksamma om Ni ville hjälpa oss i vårt uppsatsarbete.

Med vänliga hälsningar

Marie Hjersing och Caroline Nilsson

Handledare: David Wästerfors

BILAGA 2

INTERVJUGUIDE

Bakgrund

- Ålder
- Familje- och boendesituation

Gymnasietiden

- Vad läser du nu?
- Berätta om ditt gymnasieval!
- Känner du krav på att vara duktig i skolan? Berätta!
- Vad innebär studenten för dig?

Framtiden

- Berätta hur du tänker kring framtiden (närmsta tiden efter studenten)!
- Vilka känslor väcker detta (glädje/nyfikenhet/stress/ångest)?
- Vem/vad påverkar dina tankar kring framtiden?
- Hur ser du på att studera vidare?
- Vilka tankar kring arbete och arbetslöshet har du?
- Hur upplever du de valmöjligheter som finns?
- Vad innebär det för dig att vara vuxen?
- Vad har du för drömmar för framtiden?
- Berätta om hur du ser på att skaffa familj!
- Var ser du dig själv om tio år?

Omgivningen

- Hur ser din sociala situation ut (familj/vänner/partner)?
- Vem står dig närmst?
- Vilka i din omgivning lyssnar du på?
- Vem diskuterar du viktiga saker med?
- Vem ber du om råd?